

תוכניות למעבר לעולם העבודה בקרב בני נוער בכלל וצעירים ובני נוער בסיכון בפרט

פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי, ליאת יורוביץ
וגבי הופמן

תוכן עניינים

1	תקציר.....
6	1. רקע.....
9	2. תאור הסקירה ומטרותיה.....
10	3. תוכניות מעבר לעולם העבודה עבור בני-נוער וצעירים בסיכון.....
10	3.1 הקדמה : חסמים העומדים בפני נוער בסיכון בשוק העבודה.....
11	3.2 נשירה מבית הספר ותעסוקה.....
12	3.3 תוכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון בארה"ב.....
	3.4 מערכות תמיכה לבני נוער וצעירים בסיכון במדינות ה-OECD במעבר לעולם התעסוקה.....
15	4. מערכות מעבר לעולם העבודה במסגרת בית הספר.....
22	4.1 הקדמה.....
23	4.2 דוגמאות מארה"ב.....
28	4.3 דוגמאות ממדינות ה-OECD.....
34	5. תרומות התוכניות, גורמי הצלחה וקשיי יישום.....
34	5.1 תרומות התוכניות.....
37	5.2 גורמי הצלחה ואי-הצלחה בתוכניות תעסוקה לבני נוער.....
38	5.3 קשיים שעלו במהלך יישום התוכניות.....
39	6. סיכום : מאפיינים ייחודיים וקווי דמיון בין התוכניות בארה"ב ובמדינות ה-OECD.....
41	נספח א' : פירוט תוכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון בארה"ב.....
47	רשימת מקורות.....

תקציר

תעסוקה הינה מנוף לחיי רווחה עתידיים טובים יותר עבור בני נוער וצעירים בכלל ועבור בני נוער וצעירים בסיכון בפרט. שוק העבודה במאה ה- 21 משתנה תדיר, וכך גם אופי ורמת הכישורים הנדרשים בו, ועל כן, מערכת החינוך צריכה להתאים עצמה לצרכים המשתנים של שוק העבודה ולשלב, לצד ההכשרה המקצועית הספציפית, גם הקניית כישורים גנריים, אשר יהוו "ארגז כלים" לכל עיסוק בו ישתלב התלמיד עם הגיעו לשוק העבודה, וכן יהוו מנוף להמשך למידה.

לאור הנאמר לעיל, הקניית כישורים והכנה למעבר לעולם העבודה הינם חשובים עבור כלל בני הנוער. חשיבותם אף גבוהה יותר כאשר מדובר בבני נוער וצעירים חסרי תעודות וכישורים, אשר נשרו ממערכת החינוך או שסיימו אותה ללא תעודה שתקנה להם כרטיס כניסה לעולם העבודה. צעירים אלה יחוו את הקושי הגדול ביותר בכניסה לשוק העבודה והם בעלי סיכוי גבוה יותר להיות תלויים במערכת הרווחה בבגרותם.

על פי הספרות, בפני בני נוער וצעירים עומדים חמישה חסמים מרכזיים בהגיעם לשוק העבודה: א. שינויים מבניים במשק, אשר באים לידי ביטוי בסוג העבודות הזמינות ובמיקומם של מקומות העבודה. למשל, המעבר מהתמקדות בתעשייה לכלכלת שירותים, ריכוז מקומות העבודה בערים הגדולות כמו גם התרחבותן של המשרות החלקיות, כל אלו הביאו להחרפת המחסור בעבודות המתאימות לעובדים בלתי מקצועיים. בהתאם, אפשרויות התעסוקה בקרב צעירים צומצמו, במיוחד בקרב אוכלוסיית הצעירים התת-השגיים (Ryan, 2001); ב. אי-התאמה בין כישוריהם של בני נוער וצעירים משכבות חלשות לבין צרכי המעסיקים; ג. אפליה ודעות קדומות של מעסיקים; ד. תמיכה קהילתית ומשפחתית מועטה המקדמת עמדות והתנהגויות שליליות; ה. העדר כוח והשפעה של מערך השירותים לבני נוער – שירותים לבני נוער מתקשים פעמים רבות ליצור רצף טיפולי בין המערכות השונות, הן בטיפול הבו-זמני/נערה והן בטיפול לאורך זמן. חולשה זו של השירותים, וכן העדר התיאום ושיתוף הפעולה ביניהם, מקשים על בני הנוער להשתמש במשאבים הקהילתיים כדי לצאת ממצוקתם

מערכות המעבר למיניהן, נועדות לסייע בפתרון חלק מהבעיות שצוינו לעיל ומשתנות ממדינה למדינה. יחד עם זאת, לכולן שבעה יעדים משותפים אליהם הן שואפות: 1. אחוז גבוה של צעירים בעלי השכלה תיכונית מלאה, עם תעודה שהיא משמעותית בעולם העבודה, במוסדות השכלה גבוהה או בשניהם; 2. רמות גבוהות של ידע וכישורים בקרב המשתתפים בתוכניות; 3. אחוז נמוך של בני נוער שנשרו ממערכת החינוך ואינם נמצאים במסגרת של עבודה; 4. אחוז גבוה של מועסקים בקרב צעירים שנשרו בעבר ממערכת החינוך; 5. אחוז נמוך של צעירים מובטלים למשך תקופות ממושכות לאחר סיום לימודיהם; 6. היסטוריות

תעסוקה והשכלה יציבות וחיוביות בשנים שלאחר ביה"ס התיכון ; 7. התפלגות שוויונית של התוצאות לפי מין, רקע חברתי ואזור מגורים.

חשיבות הולכת וגדלה ניתנת לשותפות בתהליך המעבר בין מערכות החינוך, ארגוני מעסיקים והסקטור העסקי בכלל, ועדי עובדים וארגונים מתווכים למיניהם. בנוסף לכך נראה כי מדיניות ארצית בנושא, המעוגנת לעיתים בחקיקה ובמנגנוני יישום, היינה מרכיב הכרחי להשגת התוצאות הרצויות.

בספרות קיימת הבחנה בין תכניות למעבר מבית הספר לעולם העבודה במסגרת החינוך הפורמאלי, המיועדות לתלמידים בכלל ולתלמידים על סף נשירה בפרט, לבין תכניות מעבר לעולם העבודה וקידום תעסוקתי המיועדות לבני נוער וצעירים בסיכון, אשר נשרו ממערכת החינוך.

תוכניות מעבר לעולם העבודה לבני נוער וצעירים בסיכון

מטרות

לתוכניות שונות שנועדו להכין בני נוער וצעירים בסיכון לעולם העבודה חלק או כל המטרות הבאות: מניעת נשירה מביה"ס (לתוכניות שנועדו לתלמידים בסיכון לנשירה); הקניית השכלת יסוד לנושאים; חיזוק הבנת הקשר בין ההווה לבין העתיד; הפחתת הידרדרות או חוזרת לפשע; פיתוח הרגלי עבודה תקינים, כולל מוסר עבודה ואתיקה; מתן תמריצים לחסוך כסף לעתיד; מתן כישורי חיים כגון ניהול זמן, ניהול תקציב אישי, עבודת צוות, כישורים חברתיים ועוד; השתלבות בני נוער עבריינים בקהילה; מתן תעודת הכשרה מקצועית.

מאפייני התוכניות

לתוכניות אלה מספר מאפיינים משותפים: כוללניות – מדובר בתוכניות הכוללות מרכיבים של הכוונה והכשרה מקצועית לצד השלמת השכלה, הקנייה של כישורי חיים, מתן טיפול ושירותי תמיכה. תוכניות אלה שמות דגש רב על ליווי בני הנוער לאורך זמן תוך מתן ייעוץ והכוונה ומעקב לאורך זמן גם לאחר סיום התוכנית והשמה במקום עבודה; ישנה גם שימת דגש על התייחסות פרטנית לכל נער/ה, הן על ידי בנייה של תוכנית פרטנית והן על ידי ליווי אישי באמצעות מנטור. מאפיינים נוספים של התוכניות הללו הם: העצמת בני הנוער באמצעות פעילות התנדבותית בקהילה שלהם; יצירת תרבות חיובית של קבוצת השווים; שיתוף הקהילה העסקית לצורך פתיחת דלתות תעסוקה לבני הנוער.

"רשתות בטחון": טיפול כוללני לנוער וצעירים בסיכון

מספר מדינות ה-OECD מציעות "רשת ביטחון" במעבר לעולם העבודה עבור בני נוער המועדים לנשירה ממערכת החינוך, או בני נוער וצעירים מנותקים ממסגרת כלשהי של עבודה ולימודים. מדובר במערכות כוללניות העשויות לכלול מספר היבטים כגון: יחס מועדף לבני הנוער וצעירים בהשתלבות בשוק העבודה, אשר לעתים מעוגן בחקיקה; מעורבות של גופים ממשלתיים ועסקיים שונים במשק ליצירת מגוון מקומות הכשרה ועבודה; מערכות מידע והדרכה ענפות ונגישות המיועדות להכוונה בבחירת תחום עיסוק ומסגרות לימודיות מתאימות.

מאפיין מרכזי נוסף במערכות התמיכה האירופיות הוא המעקב ההדוק אחר בני הנוער המועדים לנשירה או שכבר נשרו ממערכת החינוך, כמו גם העבודה המשותפת של גורמי רווחה וחינוך עם הנערה/הנער/ה שנסר/ה ממערכת החינוך, בפיתוח של תכניות אישיות. כך למשל, באחת התכניות הרשות המקומית מחויבת על פי חוק לערוך מעקב אחר בני נוער שנשרו ממערכת החינוך, לסייע להם באמצעות יועץ אישי, לפתח תכנית פעולה אישית העשויה לכלול עבודה או שילוב של לימודים ומסלול הניחה, כאשר ההשתתפות בתכנית וההתקדמות בה, הינן תנאי הכרחי לקבלת כל סוג שהוא של הבטחת הכנסה.

תוכניות למעבר לעולם העבודה במסגרת בית הספר

מטרות

לתוכניות שמיועדות ליצירת רצף בין ביה"ס ועולם העבודה מספר מטרות: הכנה לעולם העבודה; מניעת נשירה מביה"ס ו/או שיפור הישגים לימודיים; הכנה ומעבר חלק יותר להשכלה על-תיכונית.

מרכיבי התכניות

רוב התוכניות ליצירת גשר בין הלמידה לבין עולם העבודה מורכבות משלושה מרכיבים: **א. למידה מבוססת ב"ס (school-based learning)**. למידה המתקיימת בבית הספר תוך שילוב בין הקנייה של ידע עיוני ומיומנויות מקצועיות ברמה ובסטנדרט גבוהים. בשנים האחרונות מתפתחות ארצות אירופה תוכניות המציעות שילובים שונים בין לימודים עיוניים ומקצועיים וכן מסלולי "התמחות כפולה", המכניסים את התלמיד לכניסה לשוק העבודה מצד אחד, ומחצד האחר עומדים בתנאי הקבלה למסלולי לימודים על-תיכוניים/עיוניים. בנוסף ללימודים עיוניים ומקצועיים, "למידה מבוססת ב"ס" כוללת גם צורות שונות של ייעוץ והכוונה לבדיקה של תחומי עניין, שימשש מאוחר יותר לבחירת תחום עיסוק; הרצאות של מעסיקים בבית הספר; השתתפות בסדנאות לפיתוח כישורים של עולם העבודה כגון כתיבת קורות חיים, מיומנויות לחיפוש עבודה וכיו"ב;

ב. למידה מבוססת עבודה (work-based learning) – למידה המתבצעת במקום עבודה, המספקת לתלמידים הנחייה לעולם העבודה ותוכניות של התנסות בעבודה הקשורה ללימודים בביה"ס. למשל, גם בארה"ב וגם במספר ארצות באירופה פועלות תוכניות חניכה (apprenticeship). תוכניות אלו מיושמות באמצעות חוזה מוסכם בין המעסיק ובין החניך שבאמצעותו מקבל התלמיד סטטוס כמועסק. רכיב זה יכול ללוש גם צורות אחרות כגון התלוות (בד"כ חד-פעמית) לבעל מקצוע למשך יום שלם ותצפית על דרך עבודתו, סביבת העבודה, הכישורים בהם הוא משתמש בעבודתו וכד', מבלי שהתלמיד יתנסה בעבודה בעצמו (job shadowing); עבודה בתקופות קצרות, למשל בחופשי הקיץ; עבודת התמחות ללא שכר או עבודה התנדבותית במקום עבודה אליו הגיע הנער/ה בתיווך בית הספר;

ג. פעילויות מקשרות (connecting activities) – באות להבטיח תיאום בין הלמידה המבוססת עבודה ללמידה המבוססת ביי"ס. זאת, על-ידי שיתוף המעסיקים בבנייה של תוכנית הלימודים ושיפור הקשר בין ההשכלה התיכונית והעל תיכונית. רכיב זה כולל פעילויות כגון: מפגשים תקופתיים בין המורים בכיתה ואנשי המקצוע ממקומות העבודה בהם משתלבים תלמידי התוכנית כדי לדון באופן בו ניתן לשלב ולקשר בין הלמידה בכיתה והלמידה במקום העבודה, וכן כדי לדון בבעיות שצצו במקום העבודה; מתן קרדיט אקדמי לתפקוד התלמיד במקום העבודה וכו'.

במדינות ה-OECD קיימות תוכניות למעבר לעולם התעסוקה שתפקידן ליצור מעבר נוח מלימודים תיכוניים מקצועיים ללימודים על-תיכוניים. קיימות מספר דרכים ליצירת המעבר וביניהן: תנאי קבלה למוסדות לימודי- המשך גמישים ופתוחים; מתן של נקודת קרדיט עבור לימודים תיכוניים מקצועיים בעת כניסה ללימודים על-תיכוניים; מגוון תוכניות השלמה והכנה לבחינות הכניסה עבור אלו שלא סיימו את לימודיהם התיכוניים.

תרומות התוכניות וגורמי הצלחה

על פי מחקרי הערכה של תוכניות מעבר מבית הספר לעולם העובדה ושל תוכניות לקידום תעסוקה לנוער וצעירים בסיכון ניתן להצביע על מספר תרומות של התוכניות הללו, הן למשתתפים בהן והן לקהילה.

ראשית, תוכניות אלה מציעות הזדמנויות עובדה באיכות גבוהה יותר מעבודות אליהן היו מגיעים המשתתפים בכוחות עצמם. כמו כן תוכניות אלה עוזרות להעלות את המודעות של המשתתפים בהובלת קריירה סביב תחום עניין בכלל ובחשיבה על עתידם ועל הקשר בין מה שהם עושים כיום לבין מה יקרה להם בעתיד, בפרט. זאת ועוד, התוכניות מקנות למשתתפים ידע וניסיון עבודה שמשמשים בסיס לתהליך של קבלת החלטות מושכל יותר ביחס לעתידם המקצועי.

התוכניות לנוער וצעירים בסיכון חושפות אותם ליחסים תוכנים ולקשרים משמעותיים עם מנטורים שמשמים כ- role models. בנוסף, התוכניות מקנות כישורי חיים וידע רלוונטיים בתחומי חיים מגוונים (לא רק בתחום של עבודה) כגון מיומנויות של ניהול זמן, מיומנויות חברתיות, ידע על אמצעי מניעה, כישורי הורות וכו'.

מחקרי ההערכה של תוכניות לנוער בסיכון מלמדים שהן מצליחות להפחית את המעורבות של המשתתפים בהתנהגויות סיכון כגון שימוש בסמים, שתיית אלכוהול ומעורבות במעשים פליליים, אולם רק במהלך ההשתתפות בתוכניות ולא לאורך זמן.

תוכניות בתוך בית הספר הצליחו להפחית את שיעורי הנשירה ושיעורי ההיעדרויות מבית הספר וכן לפתח עמדות חיוביות כלפי השכלה בכלל וחשיבה על המשך לימודים בפרט. אולם, לא נמצאו ממצאים חד משמעיים באשר ליכולתן של התוכניות הללו לשפר הישגים לימודיים והשגת תעודות בעלות ערך.

לגבי תרומות לקהילה עולות שתיים עיקריות: ראשית, שיתוף פעולה בין אנשי מקצוע ממערכות שונות ובעיקר בין מורים במקצועות עיוניים למורים בהכשרה המקצועית, ובין מערכות חינוך, רווחה ותעסוקה; שנית, מעורבות של המעסיקים בתוכניות ובבית הספר.

מתוך מחקרי ההערכה של התוכניות עולים מספר גורמי ההצלחה לתוכניות הללו כאשר העיקרים הם: מרכזיות של עבודה בשכר; התמקדות במתן כישורי עובדה בסיסיים לצד הכשרה מקצועית; קשר של המשתתפים עם מבוגרים משמעותיים; ליווי ותמיכה של המשתתפים באורך זמן; מתן תמריצים כלכליים למעסיקים; מעורבות של הסקטור העסקי משלבי התכנון של התוכניות. מנגד, גורמים לאי-הצלחה עיקריים הם: התערבות חד-ממדיות וחד-פעמיות או קצרות טווח; העדר של שירותי תמיכה למשתתפים (כגון הסעות, הספקת ציוד, שמירה על ילדים למשתתפים שהם הורים- בעיקר אמהות וכו'); השקעה בלתי מספקת בהכשרה וחיזוק הצוותים; התמקדות צרה בנקודות החולשה של המשתתפים במקום בכוחותיהם.

1. רקע

לפי Jekielek Cochran, & Hair (2002), תקופת ההתבגרות היא הזמן בו בני הנוער מתכוננים לתפקידיהם הבוגרים במשפחה, בעבודה ובאזרחות. ההצלחה בתפקידים אלה תלויה בפיתוח יכולות אישיות, כדוגמת ביטחון עצמי ויכולות בין-אישיות וחברתיות. תעסוקה, השכלה תיכונית ועל-תיכונית, כמו גם רכישת יכולות הקשורות בעבודה הנותנות למתבגרים כלים שיחזקו את יכולותיהם בתחום זה ובהתאם, ימנעו את התלות שלהם במערכת הרווחה בבגרותם. היכולת לכלכל את עצמם קשורה גם בהתנסויות חיוביות שעוברות על בני הנוער במהלך תקופת הילדות וההתבגרות, ולכן פיתוח כישורי העבודה שלהם צריך להיעשות בתוך מודל התפתחות רחב יותר אשר יכלול התייחסות לתחומי החיים השונים: לימודים, בריאות, תחושת ביטחון, רווחה נפשית וחברתית וליכולתם לכלכל ולפרנס עצמם.

תעסוקה של אנשים מבוגרים הינה דבר חיובי אשר מאפשר להם להימנע מכניסה למעגל העוני. זאת ועוד, מחקרים מצאו כי תעסוקה איכותית מביאה לבעליה בריאות טובה יותר, תוחלת חיים ארוכה יותר, תחושת שליטה על חייו ורווחה נפשית. עם זאת, בשלושת העשורים האחרונים, צעירים חווים קשיים רבים בהיכנסם לשוק העבודה, הן בגלל התחרות הרבה והן בגלל הדרישות ההולכות וגדלות לכוח אדם יודע קרוא וכתוב, משכיל ובעל נכונות ללמוד. במלים אחרות, רמת הכישורים הנדרשת בשוק העבודה גדלה באופן משמעותי, כך שאנשים עם פחות כישורים, ורמות השכלה נמוכות יותר יחוו שחיקה בשכרם ובהזדמנויות העבודה הפתוחות בפניהם.

מעסיקים דורשים שהעובד יתאפיין בכישורים בסיסיים מוצקים בהיכנסו לעבודה, כך שיוכל ללמוד היבטים טכנולוגיים ודברים שהם ספציפיים לעבודה בצורה מהירה (Law, Knuth, & Bergman, 1992 ; Miller et al., 2003). מכאן נובע כי החינוך המקצועי ובתוכו מסלולי החניכה למיניהם, נאלצים יותר ויותר לצייד את הצעירים בכישורים בסיסיים לצד הקנייתם של יסודות ללמידה עתידית, כאשר ההכשרה הספציפית חייבת להתקיים בתום סיום מסלול החניכה או התכנית המקצועית הבית ספרית (OECD, 2000).

לפי ועדת BIAC¹ (1999), השינויים שחלים בשוק העבודה של המאה ה-21 מובילים לידי היווצרות של תעסוקות דינמיות יותר הדורשות מגוון כישורים רחב יותר. דבר זה בא לידי ביטוי הן בכישורים הנדרשים מהעובדים והן במאפייני העבודה והארגונים המעסיקים: העובדים נדרשים עתה להיות מוכשרים לבצע מגוון פונקציות לאורך הקריירה שלהם, ולא

¹ BIAC – Business and Industry Advisory Committee to the OECD.

להתמחות בתחום ספציפי אחד ; טכנולוגיות התקשורת המודרניות מאפשרות שעות עבודה גמישות ומקומות עבודה שאינם דומים לאלה המסורתיים ; ובארגונים מתקיימת פחות היררכיה, ובהתאם נדרשת אחריות גדולה יותר של האינדיבידואל.

בהקשר זה, בוועדת SCANS (Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills), אשר מונתה על-ידי משרד העבודה בארה"ב, הוגדרו שלושה סוגים של כישורים (SCANS skills), הנדרשים במקומות עבודה בהם נעשה שימוש במיומנויות גבוהות : 1. כישורים בסיסיים (קריאה, כתיבה, מתמטיקה בסיסית, הקשבה ויכולת ורבולת); 2. כישורי חשיבה (חשיבה יצירתית, קבלת החלטות, פתרון בעיות, יכולת ויזואלית של עיבוד תמונות, גרפים וכד' והסקת מסקנות); 3. איכויות אישיות (אחריות, ביטחון עצמי, כישורים חברתיים, ניהול ושליטה עצמית ואמינות) (US Department of Labor, 1991). לפי וועדת BIAC, כל עוד בתי-הספר מאורגנים כפי שהם כיום, יהיה להם קשה להכשיר את התלמידים לעולם העבודה המשתנה ולהתאים את הכישורים שהם רוכשים בבית-הספר לדרישות השוק (BIAC, 1999). מאחר והטכנולוגיות והשוקים המשתנים תדיר אינם מאפשרים לחזות אילו כישורים ספציפיים ידרשו מן העובדים, הרי שעולה הצורך במתן כישורים גנריים, כדוגמת ה-SCANS skills, אשר ישמשו בסיס לרכישה מתמשכת של ידע וכישורים. מערכת החינוך אף צריכה להכשיר את התלמידים להיות יצירתיים, חדשניים, מועילים, יוזמים ואחראיים (BIAC, 1999).

נמצא כי, צעירים שלא סיימו את לימודיהם התיכוניים חווים את המגבלות הקשות ביותר בכניסה לשוק העבודה (OECD & CPRN, 2005). זאת ועוד, צעירים אלה יכולים לצפות לגדל את ילדיהם בעוני, כפי שעשו הוריהם לפניהם, כאשר התסכול, ההערכה העצמית הנמוכה ותחושת הניכור עלולים להוביל אותם לבעיות חברתיות קשות יותר כגון שימוש בחומרים ממכרים, פעילות עבריינית, הבאת ילדים מחוץ לנישואין, אלימות וחוסר יציבות משפחתית (Miller et al., 2003).

בשנים האחרונות קיים עניין הולך וגובר בצורך לחזק את הממשק בין הלימודים ועולם העבודה, כדי לסייע לצעירים בכלל ולבני נוער וצעירים שאינם מסיימים 12 שנות לימוד או שאינם ממשיכים לקולג' בפרט, להיקלט במקומות עבודה רצויים (Jekielek, et al. 2002; Lerman, 2000). בהקשר זה, במחקר שבחן מערכות המטפלות במעבר מעולם הלימודים לעולם העבודה ב-14 ממדינות ה-OECD² (OECD, 2000) זוהו שישה מרכיבי מפתח של

² 14 המדינות שהשתתפו במחקר זה הן : אוסטרליה, אוסטרליה, קנדה, צ'כיה, דנמרק, פינלנד, הונגריה, יפן, נורווגיה, פורטוגל, שוודיה, שווייץ, בריטניה וארה"ב.

מערכות מעבר מוצלחות: כלכלת שוק בריאה; קיומם של מסלולים מאורגנים המקשרים בין מערכת החינוך לבין עולם העבודה וההשכלה הגבוהה; הזדמנויות רבות לשילוב השכלה עם ניסיון תעסוקתי; רשתות ביטחון עבור בני נוער בסיכון; העברת מידע והנחייה; וארגונים ותהליכים מועילים.

מאז שנות ה-80 הועלתה ביקורת כלפי בתי הספר הציבוריים בארה"ב על כך שהם אינם מכינים את התלמידים לסביבת העבודה המשתנה³. המבקרים אף טענו שבתי הספר זונחים כ-70% מתלמידיהם שלא יסיימו קולג' ארבע-שנתי (Hershey et al., 1998). למעשה, לפי Law et al. (1992) ביקורת זו על מערכת החינוך עלתה כבר בתחילת המאה ה-20 כאשר אנשי עסקים, תעשיינים ומנהיגים חינוכיים טענו שתוכנית הלימודים בבתי הספר הציבוריים אינה תורמת לחיי היומיום ולהצלחה בעיסוקים עתידיים. במהלך שנות ה-60 ושנות ה-70 המוקדמות סוכנויות שונות וקבוצות עניין שאינן שייכות לזרם החינוך המסורתי החלו לשחק תפקיד מרכזי בהעלאת המודעות לקיומם של תלמידים שאינם מוצאים מענה במערכת החינוך הקיימת, ויזמו את חוק ה- (Comprehensive Employment and Training Act), וה- (Jobs Training Partnership Act) JTPA. עם זאת, חרף המשאבים המוגדלים וההזדמנויות שנפתחו בעקבות שתי חקיקות אלה, היוזמה לא צלחה.

כתגובה לביקורות אלה, העביר הקונגרס ב-1990 את חוק ה- Tech-Prep Education Act, אשר הורה לבתי ספר ציבוריים ולמוסדות על-תיכוניים לפתח תוכניות השכלה של קריירה אשר ישלבו השכלה אקדמית ומקצועית. במדינות מסוימות בארצות הברית, האחריות על פיתוח ויישום תוכניות אלה נמצאת בידיהן של סוכנויות האחראיות על פיתוח כוח העבודה, ואילו במדינות אחרות היא נמצאת בידי של משרד החינוך הממשלתי או בידי של משרד עצמאי, האחראי על החינוך המקצועי, אך לא שייך לאף סוכנות מדינית. גם בשאר מדינות ה-OECD תהליכי קבלת ההחלטות בתחום זה נעשים במשרדים ממשלתיים שונים, ואף במחלקות ברמות שונות בתוך משרדים אלה (OECD & CPRN, 2005).

כאמור, בשנות ה-90 המוקדמות, החלה מתפתחת אסטרטגיה חינוכית שיטתית בארה"ב תחת השם Tech-Prep (Technical Preparatory Education). במסגרת שיטה חינוכית זו הועבר קורס לימודי תיכוני ועל-תיכוני אשר קישר את הקורסים האקדמיים והמקצועיים בבתי הספר התיכוניים עם תוכנית לימודים טכנולוגית. במובן הזה היווה ה-Tech Prep מעין קורס הכנה לקולג', אשר נועד לעזור לתלמידים לחוות מעבר קל ממערכת החינוך

³ גם בישראל סופג החינוך המקצועי / טכנולוגי ביקורת דומה (ר' סקירה של גישות בעד ונגד בכהן-נבות ואחרים, 2001).

התיכונות לעל-תיכונות. בהמשך נחקקו יוזמות נוספות אשר נועדו ליצור קשר ומעבר טובים יותר בין בית הספר ועולם העבודה. לדוגמא, אחת החקיקות המרכזיות, אשר נחקקה בשנת 1994, הייתה ה-STWOA (School-To-Work Opportunities Act), אשר מטרתה העיקרית הייתה להביא לכך שכל תלמיד תיכון יסיים את לימודיו בבית הספר עם תוכנית להשתלבות בקריירה מסוימת והתקדמות בה.

במסגרת כלל החקיקות שתוארו לעיל, ועוד חקיקות נוספות (כדוגמת ה-Work Investment Act (WIA) of 1998) ורפורמות חינוך שונות (כדוגמת ה-High Schools That Work (HSTW) של 1987), פותחו תוכניות רבות שנועדו לשלב בין לימודי בית הספר וההכנה לעולם העבודה.

כפי שמראה מחקר על מדינות ה-OECD (OECD & CPRN, 2005), לא קיים מרשם אחד מועיל למערכות מוצלחות המטפלות במעבר מעולם הלימודים לעולם העבודה והמדינות שונות אלה מאלה במסגרות האחראיות על הנושא, כמו גם בקונטקסט הכלכלי שלהן, באוכלוסייה המרכיבה אותן, במאפייניהן הגיאוגרפיים ובצורת הממשל שלהן. יחד עם זאת, ישנם שבעה יעדים בסיסיים אליהם צריכה לשאוף כל מדינות המעוצבת בהקשר זה: 1. אחוז גבוה של צעירים בעלי השכלה תיכונית מלאה, עם תעודה שהיא משמעותית בעולם העבודה, במוסדות השכלה גבוהה או בשניהם; 2. רמות גבוהות של ידע וכישורים בקרב המשתתפים בתוכניות הללו; 3. אחוז נמוך של בני נוער שנשרו ממערכת החינוך ואינם נמצאים במסגרת של עבודה; 4. אחוז גבוה של מועסקים בקרב צעירים שנשרו בעבר ממערכת החינוך; 5. אחוז נמוך של צעירים שהם מובטלים למשך תקופות ממושכות לאחר סיום לימודיהם; 6. היסטוריות תעסוקה והשכלה יציבות וחיוניות בשנים שלאחר ביה"ס התיכון; 7. התפלגות שוויונית של התוצאות לפי מין, רקע חברתי ואזור מגורים.

2. תאור הסקירה ומטרותיה

מטרת הסקירה הנוכחית היא למפות את מערכות המעבר לעולם העבודה ואת הממשקים הקיימים בין מערכת החינוך לשוק העבודה במדינות שונות. מיפוי זה יעשה כבסיס להבנה מעמיקה של יתרונות וקשיי החינוך הטכנולוגי-מקצועי והסוגיות הכרוכות בהפעלה מועילה של מערכת זו כך שתתרום באופן מרבי לפרטים ולחברה.

תחילה יוצג ניתוח אינטגרטיבי של תוכניות שונות לבני נוער שנשרו מערכת החינוך בארה"ב ומערכות תומכות לבני נוער וצעירים בסיכון במדינות ה-OECD; לאחר מכן יובאו תוכניות שנועדו לתלמידים בתוך מערכת החינוך, הן בארה"ב והן במספר מדינות OECD שמטרתן ליצור גשר בין עולם הלמידה והעבודה.

ההצגה הנפרדת בסקירה של המודלים הקיימים בארצות הברית מחד, ובמדינות אירופה ויפן (מתוך קבוצת ה-OECD), מאידך, נובעת מטעמי סדר בלבד ולצורך הבנה טובה יותר של שתי המערכות הללו. עם זאת, חשוב להדגיש שהן המתאפיינות בקווים שונים וייחודיים כאחת, כפי שיסוכם בהמשך.

החומר על ארה"ב יתבסס בעיקרו על שני סיכומים נרחבים של מחקרי הערכה מקיפים על תוכניות המשלבות השכלה עיונית ומקצועית בארה"ב, אשר נכתב על-ידי ה-American Youth Policy Forum (Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999) וכן על מסמך מסכם נוסף של תוכניות תעסוקה לבני נוער (Jekielek et al., 2002). חומר הרקע על מדינות אירופה ויפן נלקח בעיקר מדוח מחקר שערך ארגון ה-OECD בנושא המעבר מהחינוך העל-יסודי לחיי עבודה (OECD, 2000).

3. תוכניות מעבר לעולם העבודה עבור בני-נוער וצעירים בסיכון

3.1 הקדמה: חסמים העומדים בפני נוער בסיכון בשוק העבודה

לפי Kazis & Kopp (1997), ישנן שלוש קבוצות של בני נוער להן צריך לתת סדר קדימות גבוה כאשר מתכננים תוכניות תעסוקה, לימודים וקריירה: בני נוער שנשרו מביה"ס התיכון וחסרים תעודות גמר, בני נוער שסיימו בית-ספר תיכון עם תעודת גמר או GED אך ללא תעודת בגרות, ובני נוער שלומדים בבית ספר תיכון אך שסביר להניח שלא יסיימו את לימודיהם ולא ימשיכו להשכלה על-תיכונית. בני נוער אלה, יותר מצעירים אחרים בני גילם, נתקלים במכשולים רבים בדרכם לחיים בוגרים כמועסקים, כבני משפחה וכאזרחים פעילים. מאפייני הרקע שלהם כמו גם מאפייניהם ההשכלתיים מהווים מכשול עבורם הן מבחינת הזדמנויות העבודה והשכר הזמינות להם (מאפייני הביקוש של שוק העבודה), והן במובן של קיומם של פרטים אחרים בשוק העבודה שהם בעלי כישורים, עמדות ומאפיינים חזקים יותר משלהם ואשר מתחרים עמם על משרות (מאפייני ההיצע של שוק העבודה). ככלל, על פי קאזיס וקופ, בני נוער בסיכון נתקלים בחמישה חסמים עיקריים במעבר מבית-הספר לעולם העבודה:

א. **שינויים מבניים במשק** – שינויים אלה באים לידי ביטוי בסוג העבודות הזמינות ובמיקומם של מקומות העבודה. המעבר מהתמקדות בתעשייה לכלכלת שירותים, ריכוז מקומות העבודה בערים הגדולות והתרחבותן של משרות חלקיות הביאו להחרפת המחסור בעבודות המתאימות לעובדים בלתי מקצועיים. חשוב לציין כי חסם זה דומה באופיו לחסם העומד בפני בני נוער שאינם מוגדרים כאוכלוסייה בסיכון.

- ב. **אי-התאמה בין הכישורים של בני נוער וצעירים משכבות חלשות לבין צרכי המעסיקים** – בכלכלה שיותר ויותר מתבססת על שירותים, ידע ומידע, דרישותיהם של מעסיקים ממועסקים הולכות וגדלות, כאשר, גם בעיסוקים בלתי מקצועיים ונדרש מגוון רחב יותר של כישורים, כדוגמת תודעת שירות, שימוש במחשב וקריאה וכתובה, גם בעיסוקים בלתי מקצועיים. בני נוער אשר נשרו מביה"ס התיכון או שסיימו אותו ללא תעודת בגרות, נתקלים בקשיים רבים בשוק העבודה בשל כך, מאחר והם חסרים את המיומנויות הבסיסיות הנדרשות.
- ג. **אפליה ודעות קדומות של מעסיקים** – מכל סיבה שהיא, בין אם היא נכונה ובין אם לאו, מעסיקים מאמינים שקבוצה מסוימת היא בעלת סיכויים נמוכים יותר להצליח בעבודה, הרי שהם לא ירצו לתת לפרטים מקבוצה זו הזדמנויות תעסוקה או הזדמנות להוכיח עצמם.
- ד. **תמיכה קהילתית ומשפחתית מועטה המקדמת עמדות והתנהגויות שליליות** – השפעה שלילית מצד המשפחה והקהילה עשויה להוות חסם נוסף לרצונם של צעירים ובני נוער משכבות חלשות לפתח לעצמם קריירה וחיים בוגרים חיוביים. השפעתם של הקשרים עם המשפחה, קבוצת השווים ובני השכונה יכולה לסייע לבני נוער לפתח ביטחון, מוטיבציה ואמון באחרים, אך בשכונות חלשות קשרים אלה עשויים להביא לידי עמדות והתנהגויות שליליות.
- ה. **העדר רצף טיפולי בתוך מערך השירותים לבני נוער בסיכון** – שירותים לבני נוער מתקשים פעמים רבות ליצור רצף טיפולי בין המערכות השונות. דבר זה בא לידי ביטוי הן בטיפול הבו-זמני בנער/ה (תיאום ורצף בין מספר שירותים המטפלים בנער/ה באותה נקודת זמן) והן בטיפול לאורך זמן, כגון העברת הטיפול בנער/ה לשירותי המשך כדוגמת מסגרות של הכשרה מקצועית, שירותי תעסוקה וכד', לאחר הגיעו/ה לגיל 18 או לאחר תום הטיפול ב/ה בשירות הנדון. חולשה זו של השירותים לבני הנוער, וכן העדר התיאום ושיתוף הפעולה ביניהם, מקשים על בני הנוער להשתמש במשאבים הקהילתיים כמנוף ליציאה ממצוקה.

3.2 נשירה מבית הספר ותעסוקה

תופעת הנשירה מביה"ס מהווה בעיה הן לבני הנוער הנושרים עצמם והן לחברה כולה. לפי Saddler (1998), מחקרים מצאו כי בשל העדר הכנסה והחזרי מס, כל קוהורטה של בני נוער נושרים בארה"ב עולה למדינה יותר מ- 200 ביליון דולר. לבני נוער נושרים שיעורי אבטלה גבוהים, הכנסה שנתית ממוצעת נמוכה וייצוג יתר בבתי הכלא ובקרב מקבלי הקצבאות מהמדינה. עם זאת, בני נוער אלה יכולים למצוא תעסוקה הולמת ולהתקדם בחיים. מחקר של Saddler, אשר בחן מהם הגורמים המנבאים תעסוקה בקרב בני נוער נושרים בארה"ב, מצא כי לבנים (בהשוואה למיעוטים), בניים (בהשוואה לבנות), בעלי תעודת GED או תעודה

מסוג אחר, בעלי רישיון עבודה בתחום מסוים ובנים להורים בעלי השכלה גבוהה יותר הם בעלי סיכויים גבוהים יותר להיות מועסקים, חרף נשירתם מבית הספר.

לפי Saddler, תעודת GED או תעודה מסוג כלשהו ורישיון עבודה מעלים את הסיכוי למציאת עבודה, זאת מאחר והמעסיק יכול לראות בתעודות אלה כביטוי לשאיפות של הנער ללמוד את תחום העיסוק והוכחה לכך שהנער מסוגל ללמוד את העבודה תוך כדי עשייה. עם זאת, תעודות מקצועיות אלה אינן מהוות תחליף ואינן בעלות ערך שווה לתעודת בגרות או לתעודת גמר של תיכון, ועל כן יש צורך לעודד את בני הנוער הללו לסיים את לימודי התיכון.

תוכניות השכלה מקצועיות או מבוססות עבודה אשר ניתנות כבר בשלב מוקדם של ביה"ס יכולות למנוע את נשירתם של בני הנוער ולהשאירם במסגרת בית הספר. כפי יוצג בהמשך בסקירה, הן גם עשויות לסייע לכלל בני הנוער הלומדים בבית הספר. יתרה מזאת, גם בני נוער שכבר נשרו מבית הספר יכולים להיתרם מתוכניות המקנות תעודות מקצועיות, כדוגמת תוכניות מקצועיות או תוכניות לתעסוקה, מאחר וכאמור, תעודות אלה משפרות את סיכוייהם למצוא עבודה.

3.3 תוכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון בארה"ב

בחלק זה יפורטו מאפייניהן היחודיים של תוכניות תעסוקה או לקידום תעסוקה, המיועדות לבני נוער בסיכון, תוך התייחסות לאוכלוסיית היעד שלהן, מטרותיהן, מאפייניהן, ומרכיביהן. בנספח א' יוצג פירוט רחב יותר של כל תוכנית ותוכנית.

אוכלוסיית היעד

תוכניות התעסוקה לבני נוער בסיכון מיועדות לבני נוער על סף נשירה מבית הספר או שכבר נשרו מביה"ס, המתאפיינים ברקע סוציו-אקונומי נמוך, בעיות במשפחה והתנהגויות סיכון, והשוהים במסגרת חוץ ביתית או בבית כלא. בכלל אלה גם נערות אשר הרו, ילדו ומגדלות את ילדן ונשרו מביה"ס בשל כך.

מטרות התוכניות

מטרת העל של תוכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון היא להביא אותם לידי כך שכאנשים בוגרים יוכלו לפרנס, לכלכל ולעמוד בפני עצמם (self sufficient), ובכך להפחית את התלות העתידית שלהם במערכת הרווחה. ממטרת על זו נגזרות מטרותיהן הנוספות של תוכניות תעסוקה אלה: מניעת נשירה מביה"ס; הקניית השכלת יסוד לנושרים; חיזוק ההבנה לגבי

הקשר בין ההווה לבין העתיד : התוכניות שמות דגש על תכנון קריירה תעסוקתית , ת, תוך בניית הקשר בין הלמידה לבין העבודה וההתקדמות לאורך הקריירה ; הפחתת הידרדרות חוזרת לפשע ; פיתוח הרגלי עבודה תקינים, כולל מוסר עבודה ואתיקה ; מתן תמריצים לבניית חסכון עתידי ; מתן כישורי חיים ; השתלבות בני נוער עבריינים בקהילה ; מתן תעודת הכשרה מקצועית.

מאפיינים ומרכיבי התוכניות

מיפוי תוכניות התעסוקה לבני הנוער בסיכון מעלה כי לאלה ארבעה מאפיינים עיקריים אשר קובעים ומעצבים את המרכיבים והמענים המסופקים בתוכניות : כוללניות ; דגש על ליווי בני הנוער ; דגש על התייחסות פרטנית לכל נער/ה ; דגש על העצמת בני הנוער ומאפיינים נוספים.

א. כוללניות

בשל מורכבות בעיותיהם ומאפייניהם של בני נוער בסיכון, מרבית התוכניות המיועדות להם אינן מתמקדות בתחום אחד, אלה הן כוללניות ומערבות התייחסות למספר בעיות ותחומי חיים. בהתאם לאופיין הכוללני, תוכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון כוללות מרכיבים הן של הכשרה והכוונה מקצועית, והן מרכיבים של השלמת השכלה, כישורי חיים, טיפול ושירותי תמיכה :

- הכשרה, הכוונה וייעוץ מקצועי – תוכניות מסוימות מעניקות הכשרה מקצועית בתחומים ספציפיים, שירותי ייעוץ והכוונה תעסוקתית ועזרה במציאת עבודה ובהשתלבות במקום עבודה.
- מניעת נשירה והשלמת השכלה – תוכניות המשלבות גם מענה השכלתי מתמקדות במניעת נשירתם של תלמידים על סף נשירה מביה"ס, בהשלמת ההשכלה של בני נוער נושרים, בקידום בני נוער משכבות חלשות ללימודים בקולג' ובמתן ייעוץ והכוונה בתחום הלימודים. בתוכניות רבות המיועדות לתלמידים על סף נשירה, נלמדים כישוריים תעסוקתיים בכיתה, תוך שילוב בין תיאוריה ועבודה מעשית.
- פיתוח כישורי חיים - תוכניות תעסוקה שונות המשלבות מרכיב זה עובדות עם בני הנוער על נושאים כמו ניהול זמן (לדוגמא, כמה זמן הם מסתובבים בחוץ ובאיזו תדירות הם נשארים ערים אחרי 2 בלילה, שמירה על לוח זמנים של שינה והשכמה בבוקר, מפגש עם חברים אחרי 12 בלילה והסתובבות עם חברים במהלך היום), ניהול תקציב, פיתוח כישורי הורות (לדוגמא, דאגה וטיפול בילדים, כמה זמן מקדישים לילדים, כיצד להוות דוגמה אישית ובאיזו תדירות משתמשים בבייביסיטר), פיתוח כישורים בין-אישיים, חינוך לבריאות וכד'.

- מענה טיפולי – מרבית התוכניות משלבות בתוכן גם מענה טיפולי, תוך התייחסות לצרכים הנפשיים וההתפתחותיים של בני הנוער, אם על-ידי איש טיפול ששייך לצוות התוכנית ואם על-ידי הימצאות בקשר עם איש הטיפול שנמצא בקשר עם הנער/ה.
- הענקת שירותי תמיכה – חלק מתוכניות התעסוקה מעניקות לבני הנוער המשתתפים בהן גם שירותי תמיכה מסוגים שונים, ביניהם עזרה בהסעות, בשמירה על הילדים, עזרה בדיוור, עזרה כספית, מתן מלגות, הענקת ציוד מקצועי וכד'.

א. דגש על ליווי בני הנוער לאורך זמן

בתוכניות התעסוקה המיועדות לבני נוער בסיכון מושם דגש על ליווי בני הנוער לאורך זמן, תוך מתן ייעוץ והכוונה:

- התוכניות ארוכות טווח - מתוך הכרה בכך שמועילותן של תוכניות קצרות טווח בהעלאת אחוז בני הנוער המועסקים ובהעלאת השכר הפוטנציאלי שלהם הינה פחותה, מרבית תוכניות התעסוקה לבני נוער בסיכון הינן ארוכות טווח (Walker & Jurich, 1999).
- הצמדת חונך (mentor) או אדם שימש מודל לחיקוי (role model) לכל נער/ה - לפי Jekielek et al. (2002), נמצא כי יחסים תומכים עם מבוגר משמעותי הם המפתח להשגת תוצאות חיוביות, במונחים של ההצלחה התעסוקתית ורכישת יכולת פרנס בתוכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון. בהתאם, בתוכנית מסוימת (Career Beginnings) נעשה שימוש במנחים מבוגרים מהקהילה העסקית אשר שימשו כ- role models ונפגשו עם בני הנוער בפגישות אישיות כדי לעזור להם לתכנן את העתיד. ואילו בתוכנית אחרת (JAG) גויס אדם מומחה לעבוד עם 30-50 בני נוער ולהיות האחראי הישיר להתקדמותם בתוכנית. בתוכנית נוספת (Project CRAFT), חברים באיגוד המקצועי הקשור לתוכנית שימשו כמנטורים וכמממנים וסייעו בבנייתו של קשר בין בני הנוער המשתתפים בתוכנית ובין השירותים להם הם נזקקו.
- שירותי ייעוץ וליווי – בחלק מן התוכניות ניתנים, כאמור, שירותי ייעוץ וליווי לבני הנוער, הן בתחום העבודה (מתן ייעוץ והכוונה מקצועית וכן עזרה במציאת עבודה ובהשתלבות במקום עבודה) והן בתחום ההשכלה.
- שירותי מעקב – בחלק מן התוכניות (Project CRAFT, JAG) נעשה מעקב אחר בוגרי התוכנית, כדי לבחון את השתלבותם בשוק העבודה.

ב. דגש על התייחסות פרטנית לכל נער/ה

במרבית תוכניות התעסוקה לבני נוער בסיכון ישנה התייחסות פרטנית לכל אחד ממשתתפי התוכנית, הבאה לידי ביטוי במספר מישורים:

- התקדמות על פי שלבים – ישנן תוכניות (WAY scholarship program) בהן התוכנית בנויה ממספר שלבים שהמשתתפים בתוכנית צריכים לעבור ושדרכם הם מתקדמים. עליה בשלבי התוכניות משמעה אחריות ותגמולים גדולים יותר. בשיטה זו ההתקדמות של כל אחד מן המשתתפים היא אישית, בהתאם לרצונותיו ויכולותיו.
- בניית תוכנית אישית – ישנן תוכניות (לדוגמא, JOBSTART) בהן נבנית תוכנית אישית לכל משתתף, תוך התמקדות בתחומי החוזק ותחומי עניין של הנער /ה. התוכנית האישית מקנה לנער תחושת שליטה בתהליך הלמידה שלו וכתוצאה מכך גם בעתיד ו המקצועי.

ג. דגש על העצמת בני הנוער

בתוכניות שונות עבדו על פיתוח מנהיגות בקרב בני הנוער, על-ידי התנדבות בקהילה, פעילות פוליטית ושיפור הביטחון העצמי (project CRAFT, YouthBuild, Job Corps).

ד. מאפיינים נוספים

- שילוב בין לימודים בכיתה לבין עבודה ופעולות מקשרות – באחת התוכניות (JOBSTART) אפשרו למשתתפי התוכנית להתחיל לעבוד כבר בשלבים הראשונים שלה, במקביל ללימודים ההומניים, וזאת בגלל שראו כי בתוכניות אחרות בני נוער איבדו את סבלנותם ונשרו מהתוכנית בגלל שלא יכלו להתחיל מיד בתוכנית התעסוקה.
- יצירת תרבות חיובית של קבוצת השווים המבוססת על גאווה ותחושת שייכות (WAY Scholarship Program).
- שיתוף הקהילה העסקית – שיווק אינטנסיבי של התוכניות בקרב מעסיקים בכדי לפתוח הזדמנויות עבודה עבור משתתפי התוכנית.

3.4 מערכות תמיכה לבני נוער וצעירים בסיכון במדינות ה-OECD במעבר

לעולם התעסוקה

במדינות ה-OECD, בשונה מארה"ב, המאמצים לא מתמקדים בפיתוח של תוכניות לקידום תעסוקה בקרב בני נוער וצעירים בסיכון אלא בפיתוח של מערכות תומכות כוללניות ("רשתות ביטחון") רב-מקצועיות ורב-ארגוניות, אשר מטרתן למנוע נשירה בקרב תלמידים

בסיכון או לגבש תוכנית אישית אלטרנטיבית לאלה אשר כבר נמצאים בחוץ למערכות חינוך ולעקוב אחר ביצועה. כמו כן, מספר מדינות מפתחות מערכות מידע וייעוץ נגישות לנוער וצעירים בסיכון, בתחום של הכוונה תעסוקתית ולימודית, עשרה בחיפוש עבודה ומסגרות לימוד.

בחלק זה יוצגו מאפיינים עיקריים של "רשתות הביטחון" לנוער וצעירים בסיכון במדינות ה-OECD, ותוצג דרך הפעלה של רשת כזאת בדנמרק. יתוארו גם מערכות המידע לנוער וצעירים תוך התמקדות בדוגמאות של אוסטריה ויפן. לבסוף יוצגו מנגנוני יישום שמפעילות מדינות שונות לקידום המעבר לעולם העבודה לצעירים בסיכון, לדוגמה דרך חקיקה או גופים שמתווכים בין הנער, בית הספר והמעסיקים.

"רשתות ביטחון" ("safety nets")

"רשתות הביטחון" הן מערכות כוללניות המיועדות עבור אוכלוסיית בני נוער וצעירים המבקשות מצד אחד, למנוע נשירה ממערכת החינוך והעדר תעסוקה, ומהצד השני להבטיח השגחה על המנותקים ממסגרת כלשהי של עבודה ולימודים במטרה להחזירם למסגרות חינוך.

אחת הדרכים לבנייתן של "רשתות ביטחון" היא באמצעותם של חקיקה ונהלים המעניקים יחס מועדף לבני הנוער וצעירים, דבר הבא לידי ביטוי במדינות בעלות מערכות הכשרה ושווקי כח אדם מפותחים. למשל, במקרה של אוסטריה, דנמרק ושוויץ, מעורבותם המשותפת של מספר שותפים ארגוניים ליצירתו של מגוון גדול של מקומות הכשרה עבור צעירים משחקת תפקיד מהותי במתן הזדמנות בשוק העבודה למספר גדול של צעירים, כולל נוער בסיכון.

בהקשר לבני נוער הנמצאים בסיכון לנשירה, נמצא שמדינות כגון דנמרק, פינלנד, נורבגיה ושבדיה משקיעות מאמצים רבים בהפיכתה של מערכת החינוך לכוללנית ככל הניתן, וזאת בכדי להעניק סיוע רחב ונגיש לבני נוער אלו.

מערכות שונות נוצרו על מנת לתת מענה לצרכי התלמיד החלש שנמצא בסיכון גבוה לנשירה מבית הספר ושיתקשה, במקרה של נשירה, למצוא מסגרת תעסוקתית טובה ויציבה. בשנות ה-90, פותחו בחלק מהארצות הסקנדינביות "רשתות תמיכה" הדוקות אשר כוונו אל קהל בני הנוער הנושרים מבתי הספר ושאינם מועסקים כלל. הן מהוות חלק מנסיונות מקיפים כוללניים להעניק משמעות קונקרטיה למושג הערבות כלפי צעירים, מונח שצמח בארצות הצפוניות בשנות ה-80 כתגובה לתוצאות המאכזבות שהושגו על ידי תכניות רבות שפותחו כאשר האבטלה בקרב הצעירים עלתה בשנות ה-70 (Hummeluhr, בתוך OECD, 2000). פיתוחן של "רשתות תמיכה" צפופות המכוונות לאוכלוסיות אלו ניתן לראות בדנמרק,

נורבגיה ושבדיה. "רשתות תמיכה" אלו המיועדות, בראש ובראשונה, לתלמידים מתחת לגיל 20, שונות אמנם במרכיביהן, אך יחד עם זאת בעלות מאפיינים משותפים והם: מוקד ודגש על מניעה כמו גם על טיפול; גישה יוצרת אינטגרציה ועבודה משותפת בין מערכת החינוך, שוק העבודה ושירותי הרווחה ברמת מטה וכן מנגנוניים ברמה האזורית והיישובית, המסוגלים לשלב בין מערכות החינוך, הרווחה ומערכות תעסוקה.

לדוגמא, המדיניות הארצית בשבדיה דורשת מכל המחוזות במדינה להדגיש מחשבה ומשאבים לשם העלאת רמתם של התלמידים החלשים הלומדים בבתי ספר במחוז. בהתאם, במהלך הלימודים התיכוניים מותאמת לאוכלוסיית התלמידים הללו תכנית אישית, ולמעשה, כ-10% מכלל התלמידים הלומדים בתיכוניים משתתפים בתכניות של המסלול הזה. בעוד שתלמידים יכולים להישאר במסלול האישי למשך שלוש שנים, הרי שמטרתו הסופית הוא להוות גשר לחזרה אל תוך מסלולי הלימוד הרגילים, בשאיפה שתלמידים אלה יסיימו את בית הספר בהצלחה.

ואילו בדנמרק, בניגוד לשבדיה, סיוע מיוחד עבור התלמידים החלשים איננו ניתן בתכניות נפרדות באותו בית הספר, אלא בבתי ספר נפרדים. לדוגמא, כל הרשויות המקומיות נדרשות להפעיל בתי ספר עירוניים לבני נוער בגילאים 14-18 המתאפיינים בבעיות בתפקוד הלימודי ו/או הרגשי. בתי ספר אלו מהווים תוספת ולעיתים גם משמשים אלטרנטיבה למערכת החינוך הרגילה. בכדי לסייע לתלמידים מתקשים במטלות הנדרשות במסגרת התיכונית ה'רגילה', תכניות אלה מופעלות בשעות הצהרים והערב ומציעות הן פעילויות פנאי והן פעילויות לימודיות שונות (ראה הרחבה של הדוגמא הדנית בהמשך).

דוגמא ל"רשת ביטחון": דנמרק

כאמור, בדנמרק נעשה כל מאמץ בכדי להגיש סיוע לאוכלוסיית הנושרים ממערכת החינוך ולהעניק להם הזדמנות נוספת להשיג תעודת הסמכה לעבודה או עבור לימודים על-תיכוניים. בהתאם, מעודדים בני נוער אלו בצורה אקטיבית לחזור למערכת החינוך או להשתלב במערכת התעסוקה, זאת באמצעות שילוב של שיטת ה"מקל והגזר". למשל, על פי חוק שנכנס לתוקפו באפריל 1996 מחויבת כל רשות מקומית לערוך מעקב אחר בני נוער בגילאים מתחת ל-20 (ובאזורים מסוימים מורחב המעקב לצעירים מתחת לגיל 25) שנשרו ממערכת החינוך מבלי להיות זכאים לתעודה כלשהי (OECD, 1999, 2000). על פי חוק זה מחויבים בתי הספר לידע את רשת המעקב העירונית או את שירותי ייעוץ נוער לגבי בני נוער אלה. מערכות אלו מזהות את בני הנוער והצעירים שאינם נמצאים במסגרת לימודים ושאינם במסגרת עבודה כלשהי או במסגרת של עבודה מועדפת, ואלו שנמצאים בעבודות זמניות בלבד. בני נוער אלו נקראים לראיון אישי, ובסיעו של יועץ או מנטור נדרשים לפתח תכנית פעולה אישית. תכנית זו עשויה להיות עבודה, או שילוב של לימודים ומסלול חניכה, אבל מטרתה הסופית חייבת להיות חזרה והשתלבות מחודשת אל תוך מערכת החינוך מהר ככל

שניתן. בכדי לבדוק את התקדמותם במטרות שהציבו לעצמם בתכנית האישית, הצעירים חייבים להגיע לפחות לשני ראיונות בשנה. בני נוער מתחת לגיל 18 אינם זכאים לכל סוג שהוא של הבטחת הכנסה אלא אם כן משתתפים בתכנית לימודים וחניכה, ואלו צעירים שמעל גיל 18 יקבלו תמיכה כלכלית רק אם הם פועלים למען השגת מטרות התכנית האישית בשיתוף עם שירותי הייעוץ לנוער. במידה והצעיר מסרב לקבל את העזרה והסיוע של שירות זה, הם מדווחים לרשות המקומית (המפקחת גם על מערכת אבטחת ההכנסה), וזכאותם לקבלת תמיכה כלכלית נפגמת. שירותי הייעוץ לנוער יכול להציע לצעיר מגוון רחב מאוד של תכניות חינוך והכשרה, בהתאם לנסיבות, תחומי עניין וכישוריו. אלו יכולים לכלול לימודים בבית ספר רגיל במערכת שעות חלקית בשילוב עם עבודה במשרה חלקית או קורסים עיוניים בסיסיים. במידה ומדובר בנער מתחת לגיל 18, משרד העבודה המקומי איננו מעורב בתכנית, שכן המטרה היחידה היא להחזיר את הנער למערכת החינוך.

מערכות מידע והדרכה

מידע טוב ומועיל כמו גם נגישות אליו, הם מרכיבים חשובים במידה ומעוניינים שהחלטות הצעירים אודות עבודות וקורסים יתבססו על סמך בחירה המושתתת על ידע. מעבר לכך, בנוסף למידע זקוקים הצעירים להדרכה פרטנית בכדי להבהיר לעצמם את תחומי ההתעניינות שלהם ואת שאיפותיהם המקצועיים, כמו גם להבין את ההזדמנויות ואת הקשיים איתם יהיה עליהם להתמודד בשוק העבודה. מידע והדרכה הופכים להיות יותר ויותר חשובים כשצעירים מתמודדים עם הרבה יותר בחירות מבעבר – וחלקן יותר מורכבות. במיוחד, מידע והדרכה עשויים לשחק תפקיד מהותי בעידוד אלו המתפתים לעזוב את בית הספר, ולשכנעם להשאר על מנת לקבל תעודת בגרות, בד בבד עם מתן סיוע לאלו שכבר נשרו מהמערכת, לחזור אליה.

דוגמאות למערכות מידע והכוונה מפותחות: אוסטריה ויפן

אוסטריה - מדובר במדינה המעניקה חשיבות מיוחדת לפיתוח מערכות מידע והדרכה עבור בני נוער וצעירים. הדבר קשור הן לשינויים המהירים בשוק העבודה וכן למערכת החינוך המאוד מפוצלת של חינוך הדורשת קבלת החלטות בגלאים יחסית צעירים בנוגע למסלולי למידה.

מידע לגבי מסלולים מקצועיים והדרכה ניתן באמצעות אפנים רבים, הן כתוצאה של חקיקה והן באמצעות שיתוף פעולה בין מספר גדול של גורמים שונים. למשל, ועדי עובדים ומעסיקים מקומיים מפעילים מרכזי הדרכה ומידע עבור צעירים. שרותים אלו באים כתוספת לשירותים הניתנים בבתי ספר ובמשרדי תעסוקה. נוסף לכך, משרדי ממשלה שונים, גופים חברתיים, מוסדות חינוך ורשויות מקומיות ואזוריות עובדים יחדיו בשיתוף פעולה, למשל, בארגון ירידי תעסוקה המושכים קהל מבקרים רב.

יחד עם זאת, חשוב לציין כי למרות מערכת המידע וההדרכה המקיפה, אוסטריה חווה אחוזי נשירה יחסית גבוהים ממערכות החינוך הן התיכונית והן העל-תיכונית. בעבר התקיימה נטייה להאשים את מערכות ההדרכה והמידע אולם, מהתבוננות עמוקה יותר על התופעה, נראה כי אחוזי הנשירה הגבוהים נובעים יותר ממספר מחסומים ואי הלימות במבנה ובתפקוד מערכת החינוך במדינה, מאשר מחולשת מערכת המידע.

יפן - מערכת היעוץ וההדרכה בבתי הספר במדינה זו משחקת תפקיד חשוב בהכוונתם של תלמידים למסלולי חינוך שונים ולאפשרויות תעסוקה מגוונות. בה בעת, היא מהווה חלק ממערכת רחבה של קשרים בין חברות פרטיות ובתי ספר (Dore & Sako בתוך OECD, 2000). מאחר וכ- 97% מתלמידי חטיבות הביניים עוברים לתיכון, הרי שהיעוץ בשלב חטיבות הביניים מתמקד בבחירת בית הספר הנכון בהתאם ליכולות ולהשגי התלמיד. בלימודים התיכוניים מערכת החינוך דורשת מבתי הספר להקדיש 10 שעות בשנה לייעוץ לבחירת מקצוע. המורים, מתוך צוות המורים הבית ספרי, הממונים על הנושא, אחראים על הדרכות קריירה ומקבלים שעות נוספות במערכת עבור פעילויות הכוללות הדרכת קריירה בכיתות, תאום ביקורי מעסיקים וראיונות עם מסיימי מסלול התיכון. בנוסף לכך, מחנכי הכיתות משמשים יועצים אישיים עבור תלמידי כיתתם.

ההדרכה בנושא קריירה שונה בין תלמידים במסלול העיוני וזה המקצועי. עבור תלמידים במסלול העיוני מתמקדת בבחירה של אוניברסיטאות להמשך הלימודים. ואילו תלמידים במסלולים מקצועיים מקבלים מידע והדרכה מגוונים יותר, הכולל אפשרויות שונות של תעסוקה או לימודי המשך. האינטגרציה ואינטנסיביות של שירותי הדרכה והשמה במערכות החינוך היפנית תרמה רבות לתוצאות החיוביות לאורך שנים במעבר מלימודים לעבודה (OECD, 2000). יחד עם זאת, קיימת לאחרונה דאגה בהקשר לאיכות ההכשרה הניתנת למורים המלווים/יועצים, וכן לגבי אי שביעות רצונם של התלמידים לגבי מערכת הממיינת אותם בהתאם להצלחתם הלימודית ולא על פי תחומי התעניינותם (OECD, 2000).

מנגנוני יישום של תהליכי מעבר לעולם העבודה במדינות ה-OECD

הן במדינות עם קשרים חזקים בין מעסיקים ומערכות החינוך והן במדינות עם קשרים חלשים יותר, הולכת ומתפתחת התעניינות בשותפות חינוך-תעשייה כאמצעי לחלוקת האחראיות לתהליך המעבר מחינוך לעבודה (OECD/CERI בתוך OECD, 2000). שותפויות אלו הן הרלוונטיות ביותר – ואולי אף נחוצות ביותר – בחברות בהן לא קיימת מסורת ארוכת שנים חזקה של שיתוף פעולה מתמשך בין ממשלה, מעסיקים, ועדי עובדים ועמותות

מקומיות. במקרים מסוימים התפתחותן של שותפויות מקומיות וגופים מתווכים נוצרו עקב תמרוץ ודרבון של מדיניות ממשלתית, ובמקרים אחרים התפתחויות כאלו התרחשו כאמצעי להציע פתרון נקודתי למכשולים ברמה המקומית בתהליך המעבר בין בית הספר לעולם העבודה.

מעניינות במיוחד הן השותפויות ברמה מקומית או אזורית בין יזמים (או מקבץ יזמים), מוסדות חינוך, לשכות תעסוקה ועמותות. אוסטריה ונורבגיה הן דוגמאות בולטות לשותפויות כאלו. במספר מקרים השותפות המקומית היא אמצעי לבניית שיתוף פעולה קרוב בין ארגונים שונים. במקרים אחרים ניתן לראותה כמאין תוספת וחיזוק לשיתוף פעולה קיים בין גופים אלו ברמה הארצית. למשל, באוסטריה מהוות שותפויות מסוג זה מרכיב אחד מתוך התכניות המיועדות לתלמידי חניכה המתקשים למצוא מקומות השמה.

▪ גופים מתווכים

ממשלות שונות מעודדות לאחרונה את יצירה של גופים שנועדים ליצור חולייה מתווכת בין הצעיר, בתי הספר והמעסיקים אשר אמורים לתמוך בתהליך המעבר לעולם העבודה. גופים מתווכים, אשר לעיתים קרובות עובדים כארגונים ללא מטרת רווח, יכולים להעניק שירותים שונים, הן לצעירים והן לבתי העסק השונים. למשל, כאשר בית עסק איננו מסוגל לחשוף את העובד הצעיר למגוון רחב של מיומנויות, או כאשר הוא חסר את המשאבים לספק את התכנית ההכשרה המלאה בעצמם, יכולים הגופים המתווכים לסייע בפריסת ההכשרה על פני מספר בתי עסק שונים. דבר זה מרחיב את האפשרות של בתי עסק קטנים ובינוניים ליטול חלק במסלול הכשרה פורמאליים, כמו גם מבטיח הרחבה של מסלולי ההכשרה. הגופים המתווכים יכולים לסייע לבתי העסק השונים בגיוס חניכים. ואילו עבור הצעיר גופים אלו עשויים לסייע בהרחבת הזדמנויות ההכשרה ובצמצום הזמן והעלות הכרוכים במציאת מקום להכשרה.

דוגמא: בריטניה

בריטניה מהווה דוגמא למדינה שעושה בהצלחה שימוש בגופים מתווכים למיניהם. ברמה המקומית, 100 מועצות הכשרה ויזמות (Training and Enterprise Councils – TEC) הוקמו בכדי לשמש כחולייה מקשרת בין מספקי הכשרות, מעסיקים וצעירים. מדובר בחברות פרטיות שמונו למילוי משימה לאומית וממומנות בעיקר מתוך תקציבים ציבוריים. מטרתם העיקרית היא קידום שותפויות מקומיות שנועדו לתמוך בהתפתחות כלכלית מקומית וכן ליישם מדיניות ציבורית בכל הקשור למסגרות הכשרה.

דוגמא להתערבות ופעילות המועצה להכשרה וליזמות הוא פרויקט " Gwent Compact " שבו מעסיקים מעורבים בהכנת בני נוער לעולם העבודה בשלבים האחרונים של חטיבות

הביניים (גילאי 14-16). התכנית היא שותפות בין בתי ספר מקומיים, קולגים ובתי עסק, שנועדה להגדיל את המוטיבציה ואת השאיפות ולשפר את השגי התלמידים כהכנה לקריירות עתידיות. בסיוע מדריך אישי התלמידים קובעים לעצמם מספר מטרות ריאליות לשיפור ולשינוי. בדומה למתרחש במקום העבודה, התקדמותם והשגיהם מוערכים ונרשמים. מעסיקים עשויים גם לשמש מנטורים לתלמידים באמצעות מפגשים קבוצתיים ופנים מול פנים. כמו כן, הם עובדים עם התלמידים על מיומנויות ראיון עבודה, כתיבת קורות חיים וכן בארגון ביקורים במקומות עבודה שונים.

בתכנית מסוג זה גם המעסיקים נהנים מתועלות נרחבות, הכוללות:

- יכולת להשפיע על איכות וכישורי דור העבודה העתידי בכך שהם מסייעים לצעירים להיות בעלי מוטיבציה גבוהה יותר, בעלי חינוך והכשרה מתאימים לתעסוקה;
- מציידיים צעירים בהבנה טובה יותר לגבי מקומות עבודה;
- מסייעים להקל על המחסור בעובדים מקצועיים, בכך שהם מוודאים שאכן דור העובדים העתידי יהיה מקצועי דיו;
- יצירת תרומה חיובית לקהילה המקומית באמצעות עזרה לצעירים;
- פיתוח מיומנויות וכישורי הצוות שלהם באמצעות כך שעובדיהם ישמשו בתור מנטורים.

עם זאת, בשנים האחרונות הועלו לא מעט שאלות לגבי מחירם ומועילותם של כל כך הרבה גורמים מתווכים ומנווטים. נמצא כי, למעשה הם מעודדים תחרות על משאבים ציבוריים, לעיתים על חשבון האיכות וההגינות. קונפליקט אינטרסים עשוי גם להיווצר כאשר אותו הגוף הוא גם מספק שירות, גם מעניק תגמולים על השגים וגם אחראי על בקרת האיכות של כל התהליך.

▪ תשתיות ארגוניות וחוקתיות

מחקרים בנושא תהליכים של מעבר לעולם התעסוקה מתמקדים, לא אחת, בתפקידן של תשתיות ארגוניות וחוקתיות, כגון מסלולי הכשרה, תכניות הלימודים, חוקי חניכה, מערכות הכשרה מקצועית, מבנה שוק העבודה וכד', אשר עשויים להקל על המעבר מעולם הלימודים אל שוק העבודה. בהקשר לכך, מדינות כגון יפן, שוויץ, אוסטריה ונורבגיה הן בעלות הסבירות הגבוהה ביותר להשגת תוצאות טובות ומוצלחות סביב המעבר בית ספר – עבודה. הסיבה לכך נעוצה בעובדה שבכל אחת מהמדינות הללו מתקיימות תשתיות חקיקתיות וארגוניות חזקות התומכות באופן מלא ומקיף במעבר של אוכלוסיית הצעירים, לצד מדיניות-על ברורה בנושא.

כך למשל, הן בשוויץ והן באוסטריה מסלולי חניכה כמו גם המערכות לחינוך מקצועי נתמכים על ידי מערכת מקיפה של חוקים, הסכמים ווסתים. מערכות אלו מתבססות על בעלות משותפת של מוסדות מרכזיים במדינה המנהלים את המערכת באמצעות גורמי מפתח שהם המעסיקים, ועדי העובדים והממשל המקומי/אזורי והארצי. דוגמא נוספת היא נורבגיה, שבה קיימת מסורת חזקה של מעורבות מעסיקים וועדי עובדים בניהול השוטף ובאבטחת איכותו של החינוך המקצועי ומערכת ההכשרה. גישות מאין אלו מתבססות על שותפות חברתית, מערכות חינוך חזקות ומסורת ארוכות שנים של שיתוף פעולה בין כל הגורמים המעורבים בתהליך. הן גם נועדו להבטיח איזון בין שמירה על הקיים לשינוי, שכן, בעוד שיכולת התגובה לשינויים כלכליים מהירים הוא גבוהה, הן גם פחות נדרשות לרפורמות.

4. מערכות מעבר לעולם העבודה במסגרת בית הספר

4.1 הקדמה

כאמור, מדינות המערב שונות אלה מאלה הן בכלכלה שלהן והן במאפיינים הסוציו-דמוגרפים והמוסדיים שלהן. לפי Hannan et al. (1996), כאשר מדברים על מערכות מעבר מבית-הספר לעולם העבודה יש לקחת בחשבון את הקונטקסט בו הן פועלות: מאפיינים דמוגרפים של אוכלוסיית היעד (לדוגמא, מבנה הגילאים והאחוז שמהווה שכבת הנוער והצעירים מכלל האוכלוסייה); מבנה מערכת הייצור (לדוגמא, שלב ההתפתחות הכלכלית בו נמצאת המדינה); מבנה שוק העבודה (מידת הסגמנטציה בין עיסוקים, הגודל היחסי של הסקטור הציבורי וכד'); מבנה השכר במשק וכד'. כמו כן, יש להתייחס למימדים השונים שעל פניהם משתנות מערכות אלה: מידת הסטנדרטיזציה של תוכנית הלימודים, כלי ההערכה והתעודות במערכת החינוך; רמת הדיפרנציאציה וההיררכיה בין המסלול האקדמי-עיוני לבין המסלול המקצועי, והקשר בין סוג המסלול למאפייני התלמידים; מידת הגמישות של המערכת – עד כמה ניתן לעבור בין שני המסלולים או עד כמה המערכת היא חד-כיוונית; המידה בה יש שיתוף פעולה ותיאום בין מערכת החינוך המקצועי והמעסיקים; היבטים שונים של המדיניות הקשורה בחינוך המקצועי (לדוגמא, רמת האוטונומיה של בתי הספר בקביעת תכני הלימוד); קביעת תכנית הלימודים – עד כמה המערכת מדגישה השכלה כללית על פני התמחות בתחום מסוים, מידת המעורבות של גורמים שונים (משרדי הממשלה, מנהלי בתי-הספר, מורים ומעסיקים) בקביעת תכנית הלימודים; התעודות הניתנות על-ידי מערכת החינוך המקצועי – המידה בה מאפשרות המשך השכלה, המידה בה הן מוכרות על-ידי המעסיקים; ותוצרי המערכת – מה המעסיקים "קונים" ממערכת החינוך. חשוב לציין, שמערכות חינוך שונות בתוך אותה מדינה יכולות להיות שונות אלה

מאלה על-פני המימדים לעיל, וכן שמערכות מעבר יכולות להשתנות על-פני מימדים אלה לאורך זמן.

4.2 דוגמאות מארה"ב

לפי D'Amico et al. (2000), פיתוחן של תוכניות ליצירת רצף בין ביה"ס ועולם העבודה (STW=School to Work) בארה"ב, בעיקר בעקבות חקיקת ה-STWOA ב-1994 (ר' לעיל), מבטא את המאמץ הלאומי להכין את בני הנוער והצעירים לקראת קריירות מוצלחות ופרודוקטיביות יותר. רכישת כישורים השכלתיים בהקשר של רכישת קריירה ותוך שימוש בשיטות למידה פעילות, מדרבנת בני נוער וצעירים להשתתף בצורה משמעותית יותר בתהליך הלמידה, לפתח את הכישורים הבסיסיים הנדרשים בעולם העבודה (ר' SCANS skills לעיל), לראות כיצד ניתן ליישם את הידע הנרכש, וכן לקשר בין הצורך בלימודים ובהשכלה לבין היכולת לרכוש מקצוע ולפתח קריירה. בנוסף, הכללתן של פעילויות מבוססות עבודה מאפשרת להם לרכוש כישורים מקצועיים בעולם העבודה האמיתי וכך גם לפגוש את התנאים הנוקשים שדורש מהם עולם זה. בשל כך, מערכות המיועדות לשלב בין ביה"ס ועולם העבודה כוללות על-פי רוב שלושה רכיבים בסיסיים עיקריים (Bistocchi & Rockafellow, 2003; D'Amico et al., 2000; Walker, 1999):

- למידה מבוססת ביה"ס (school-based learning) – למידה המתקיימת בבית הספר בכוללת למידה עיונית ומקצועית בסטנדרטים גבוהים. ברכיב זה ישנה התמקדות בשילוב ההשכלה העיונית והמקצועית וכן בשיפור המעבר מההשכלה התיכונית להשכלה העל-תיכונית, תוך שימת דגש על סטנדרטים אקדמיים.
- למידה מבוססת עבודה (work-based learning) – למידה המתבצעת במקום עבודה, המספקת לתלמידים הנחייה לעולם העבודה ותוכניות של התנסות בעבודה הקשורה גם ללימודים בביה"ס. למידה זו כוללת הנחיות לכישורים הנדרשים בעולם העבודה, התמקצעות והתנסות בעולם העבודה.
- פעילויות מקשרות (connecting activities) – הבטחת התיאום בין הלמידה המבוססת עבודה ללמידה המבוססת ביה"ס, על-ידי שיתוף המעסיקים, שיפור הקשר בין ההשכלה התיכונית והעל תיכונית ומתן עזרה אינסטרומנטאלית (לדוגמא, הסעות למקום העבודה, ייעוץ וסידור לילדים בשעות שלאחר ביה"ס (לבני נוער נושרים שהם הורים וכד').

לרוב, מפעילי התוכניות מנסים לשלב בין שלושת הרכיבים המצוינים לעיל, ומעצבים את התוכנית בהתאם לתחומי העניין של המשתתפים ובהתאם לצרכים ולמאפיינים המקומיים. דבר זה מאפשר להבנות תחושת בעלות מקומית על התוכנית ומכאן גם מחויבות אליה.

לפי Pedraza et al. (1997), קיימות חמש גישות שונות ליצירת רצף בין ביה"ס ועולם העבודה בארה"ב. גישות אלה דומות למדי ותוכניות לשילוב השכלה ועבודה משלבות בד"כ רכיבים של מספר גישות:

- א. Career academies - תוכניות של מעין "בי"ס בתוך בי"ס", בהן תלמידים מקובצים יחדיו במרבית הקורסים שלהם בתיכון. לתלמידים אלה מוצעת תוכנית שלוש או ארבע שנתית שמשלבת בין לימודים עיוניים ללימודי תעשייה או להתמחות מקצועית כלשהי (למשל, בתחום הפיננסי, בתחום התיירות וכד'). התוכנית העיונית יונקת בעיקר מהתחום המקצועי, וההנחיה ולימוד הטכניקה נעשים בעיקר בעבודה מעשית ובפרויקט קבוצתי. מעסיקים מקומיים מציעים הנחייה והשתלבות בתעשיית היעד במהלך הקיץ.
- ב. Occupational-academic clusters – ניסיון להציע למרבית או לכל התלמידים בביה"ס התיכון בחירה בין מספר מסלולי קריירה, שכל אחד מבוסס על רצף של קורסים רלבנטיים וקשור לאשכול של עיסוקים. כל אשכול משלב הנחייה אקדמית ומקצועית. התלמידים נחשפים, בדרך כלל, למגוון רחב של עיסוקים לפני שהם בוחרים באשכול התעסוקתי.
- ג. Restructured vocational education – עיצוב מחדש של ההתנסות בעבודה וכן הקניית הכישורים הנדרשים לעבודה. שני הדברים הללו אפיינו את החינוך המקצועי המסורתי. תוכניות אלה מספקות הזדמנויות מוקדמות יותר ונרחבות יותר ללמוד על קריירה, להכיר סוגי עיסוקים ולבקר במקומות תעסוקה, כמו גם לשקף בצורה מובנית התנסויות בעבודה וקשר הדוק יותר בין הקורסים המקצועיים והאקדמיים.
- ד. Tech-prep - תוכנית המקשרת בין השנתיים האחרונות של לימודי התיכון עם הדרישות של קולג' קהילתי דו-שנתי ברצף אחיד של קורסים לקראת תעודה מסוימת. תוכנית הלימודים האקדמית והמקצועית בתיכון משודרגת כך שתדגיש מתן ידע במדעים, מתמטיקה וקורסים אחרים הקשורים ללימודים בקולג'.
- ה. Youth apprenticeship – חניכה של בני נוער. תוכניות המשתמשות בעבודה כסביבת למידה כדי לספק לתלמידים את הכישורים הטכניים הדרושים ואת הידע והכישורים במתמטיקה, מדעים, תקשורת ובפתרון בעיות. התלמידים לומדים דרך העשייה בעבודה תמורת שכר ודרך תרגול, בד בבד עם קבלת עזרתו של מנחה/משגיח מבוגר מומחה. התלמידים מקבלים גם הנחיה מקצועית ואקדמית בכיתה. בסיום הלימודים התלמידים זכאים לתעודה מקצועית מוכרת.

5 להלן יוצג ניתוח אינטגרטיבי של מרכיבים שונים של תוכניות לשילוב השכלה ועבודה בארה"ב: אוכלוסיות היעד ומטרות, סוגי פעילויות הניתנות בתוכניות, תרומתן לתלמידים ולקהילה, קשיים שעלו במהלך יישומן ודרך ההתמודדות עימם. בהמשך יוצגו תוכניות תעסוקה המיועדות לבני נוער בסיכון, הנמצאים בסכנת נשירה או שאינם לומדים בבית-ספר, ושברובן אינן ניתנות במסגרת החינוך הפורמלי.

מטרות התוכניות ואוכלוסיית יעד

באופן כללי, מטרת-על אחת של תוכניות המשלבות השכלה ועבודה היא להעניק למשתתפים כלים, כך שבגרותם יהיו מסוגלים לפרנס ולכלכל את עצמם. מטרת-על נוספת של תוכניות אלה היא לשפר את יכולתם של בני הנוער להשתלב בתעסוקה/בעבודה. ממטרות-על אלו נגזרות מספר מטרות נוספות:

- הכנה לעולם העבודה – החניכה המקצועית והניסיון התעסוקתי שמאפשרות מרבית מתוכניות אלה, כמו גם העזרה בהגדרת תחומי העניין של המשתתפים והעזרה בשיבוץ בעבודה מסייעים להכין את המשתתפים לעולם העבודה.
- מניעת נשירה מביה"ס או שיפור ההישגים הלימודיים – הישגים טובים יותר בביה"ס או תעודות השכלה גבוהות יותר משפרות את סיכוייהם של בני הנוער להשתלב בעבודות בכלל ובעבודות איכותיות ופרודוקטיביות בפרט.
- הכנה להשכלה על-תיכונית – כאמור, השכלה גבוהה יותר פותחת דלתות בעולם העבודה. הכנה להשכלה על-תיכונית תאפשר מעבר חלק יותר מביה"ס התיכון למוסד ההשכלה הגבוהה (קולג', לדוגמא).
- הכנסה גבוהה יותר – תוכניות המשלבות עבודה מאפשרות לבני הנוער להרוויח כסף כבר במהלך לימודיהם התיכוניים. כמו כן, הוותק הנרכש כבר בשלב מוקדם זה מאפשר לבני הנוער להגיע להכנסה גבוהה יותר בהמשך הקריירה המקצועית שלהם.
- הפחתת התלות במערכת הרווחה – אנשים שעובדים ומסוגלים לכלכל את עצמם יהיו פחות תלויים במערכת הרווחה.
- הפחתת התנהגות אנטי-חברתית – מסגרת של עבודה מקנה לבני הנוער מסגרת משמעותית נוספת לזו של ביה"ס, אשר מכילה אותם, מעניקה להם תעסוקה משמעותית ובהתאם, מפחיתה התנהגות אנטי-חברתית. בנוסף, מניעה של התנהגות אנטי-חברתית תגדיל את סיכוייהם של בני הנוער להשתלב במסגרת של עבודה.

⁵ המיפוי מתייחס למרכיביו של התוכניות הבאות: Career Academies, CS²: Massachusetts, Tech-Prep, REAL Enterprises, Pro-Tech, HSTW sites, Academy of Finance, STEP, Manufacturing Technology, Wisconsin Youth apprenticeship in Printing Technology, Youth Apprenticeship.

- שיפור איכות החיים של המשתתפים בתוכנית – כל המטרות שצוינו לעיל מביאות, בין היתר, לשיפור באיכות החיים של המשתתפים.

ישנן תוכניות שאוכלוסיית היעד שלהן היא רחבה וכוללת הן ילדים והן בני נוער, מגיל גן ועד צעירים בני 20 ויותר, שהם בביה"ס או מסגרת לימודית אחרת. חלק זה יעסוק בתוכניות לתלמידים בבי"ס תיכון.

מאפיינים כלליים של התוכניות

חלק מהתוכניות מציעות את שירותיהן בהתאם לצרכים ולעניין של התלמידים, כך שהמשתתפים יכולים להיכנס ולצאת מהן לפי מידת הצורך שלהם מאחר שהתוכניות מובנות בצורה מודולרית. ישנן תוכניות הניתנות רק במהלך שנת הלימודים, ויש כאלה שניתנות גם בחופשת הקיץ, או רק בחופשת הקיץ. לגבי מיקום הפעילות נמצאו תוכניות המקיימות פעילויות במסגרת הקהילה, מחוץ לשעות ביה"ס, ואלה המתקיימות במסגרת בית-הספר, בשעות הלימודים הרגילות.

מרבית התוכניות מופעלות על-ידי עובדים בשכר, כאשר חלק מתוכניות משלבות גם מתנדבים, שעוזרים בהכוונה וייעוץ בנושא קריירה מקצועית.

הפעילויות המוצעות בתוכניות

להלן יוצגו הפעילויות המוצעות בתוכניות המקשרות בין ביה"ס ועולם העבודה, הנגזרות משלושת המרכיבים הבסיסיים של תוכניות ה-STW (School-to-Work): למידה מבוססת בית-ספר, למידה מבוססת עבודה ופעילויות מקשרות.

ה. למידה מבוססת בית ספר כוללת פעילויות כגון:

- שיחות עם צוות ביה"ס על תוכניות תעסוקה עתידיות;
- מילוי שאלון על תחומי עניין;
- שימוש בתוכנת מחשב למציאת קריירה תעסוקתית;
- השתתפות בהרצאות שמעסיקים מעבירים בבית הספר;
- השתתפות בשיעורי הכנה לעולם העבודה (כתיבת קורות חיים, ראיון עבודה וכד');;
- כתיבת מטלה בכיתה עיונית, אשר משתמשת במידע או בכישורים שנרכשו בפעילויות הקשורות בעבודה;

- בחירת תחום לימוד עיקרי (מגמה) בביה"ס הקשור לתחום העניין בעבודה ולימודים יחד עם תלמידים אחרים שהם בעלי עניין תעסוקתי דומה. כמו כן, ביצוע מטלות שקשורות לתחום עניין זה;
- השתתפות בקורסים ברמת לימוד של קולג' במהלך שנת הלימודים האחרונה של לימודי ביה"ס התיכון;
- עזרה בלימודים לצורך שיפור ההישגים הלימודיים או קבלת תעודת סיום תיכון או תעודת GED;
- השתתפות בשיעורים בתחום של מינהל עסקים ושיווק (ניתוח השוק המקומי, הגדרת הצורך המקומי במוצרים ושירותים, כישורי ניהול וכד').

ב. למידה מבוססת עבודה, כוללת את פעילויות כגון:

- סיוור במקומות עבודה;
- התלוות (בד"כ חד-פעמית) לבעל מקצוע למשך יום שלם ותצפית על דרך עבודתו, סביבת העבודה, הכישורים בהם הוא משתמש בעבודתו וכד', מבלי שהתלמיד יתנסה בעבודה בעצמו (job shadowing);
- עבודה תמורת שכר במקום עבודה אליו הגיע הנער/ה דרך בית הספר;
- עבודת התמחות ללא שכר או עבודה התנדבותית במקום עבודה אליו הגיע הנער/ה בתיווך בית הספר;
- עזרה במציאת עבודה בכלל ועבודה לחופשת הקיץ, בפרט;

ג. פעילויות "מקשרות" כוללות:

- ביצועי התלמיד במקום העבודה נכללים כחלק מהציון שלו בביה"ס (דורש קשר בין המעסיק וצוות ביה"ס).
- הכשרת צוות התוכנית והעשרתו המקצועית - הן בשלב הקמת התוכנית והן על-ידי מפגשים תקופתיים במהלך הפעלתה.
- מפגשים תקופתיים של צוות התוכנית לצורך העלאת נושאים רלבנטיים שונים, בעיות כלליות או בעיות סביב תלמידים ספציפיים.
- מפגשים תקופתיים בין המורים בכיתה ואנשי המקצוע ממקומות העבודה בהם משתלבים תלמידי התוכנית כדי לדון באופן בו ניתן לשלב ולקשר בין הלמידה בכיתה והלמידה במקום העבודה, וכן כדי לדון בבעיות שצצו במקום העבודה.
- הכוונת התלמידים המעוניינים בכך להמשך השכלה מקצועית בקולג', כולל סיוורים בקולג', הרצאות אורח של מרצים מהקולג' וכד'.

4.3 דוגמאות ממדינות ה-OECD

חלק זה מציג מספר מודלים של מערכות מעבר מבית הספר לעולם העבודה הקיימים במסגרת החינוך הפורמלי במדינות מקבוצת ה-OECD, כאשר ההתמקדות היא על מספר מדינות אירופאיות ויפן. תחילה יוצגו השינויים שחלו בעשור האחרון בהכשרה המקצועית בבתי הספר העל יסודיים ולאחר מכן יידונו מודלים המשלבים לימודים עם עבודה, שהם פועל יוצא מהשינויים הללו.

שינויים שחלו בעשור האחרון בהכשרה המקצועית בבתי הספר העל-יסודיים במדינות OECD

בדומה לתהליכים המתקיימים בעולם בכללותו, גם בארצות אירופה השונות המעבר היום משלב הלימודים בבית הספר לשלב העבודה נמשך זמן ארוך יותר מבדורות הקודמים ומתאפיין בהעדר בהירות וכיוון ברור. למרות שבאופן מסורתי התמקד לא מעט מהנחקר והנכתב בנושא המעבר מעולם בית הספר לעולם העבודה בנעשה בארצות הברית, הרי שבשנים האחרונות מתחילה להופיע גם ספרות המתייחסת לתהליך זה בארצות אירופה השונות (Ryan, 2001). על פי הספרות הזו נראה כי בתקופה שבין אמצע שנות ה-80 ואמצע שנות ה-90, הונהגו במדינות אירופה השונות רפורמות מרחיקות לכת במסלולי הלימודים העל-תיכוניים, בעיקר באמצעות צמצום משמעותי של מספר מסלולי הלימוד המקצועיים בתיכון ורפורמות מבניות (Ryan, 2001).

רפורמות אלה נועדו לאפשר לבני הנוער להנות מתהליך התפתחותי לימודי ומקצועי ממושך ורחב היקף מבחינת תחומי הלימוד, כאשר ההתמחות עצמה מתרחשת בשלב שבו הם מוכנים יותר לבחור בקריירות העבודה המתאימות עבורם. להלן יוצגו מספר אסטרטגיות פעולה המיושמות בארצות אירופה ואשר נועדו להתמודד עם המעבר מבית הספר אל עולם העבודה ולהפכו לקל ומועיל יותר. רוב הפרק שלהלן מתבסס על דוח ה-OECD (2000) אלא אם צוין אחרת.

▪ הפיכתם של מסלולים מקצועיים לכללים יותר

במדינות המתאפיינות במערכות לימודי חניכה והכשרה מקצועית רחבות היקף, קיימת הסכמה רחבה על כך שבכדי להצליח היום בשוקי עבודה עם דרישות משתנות ומגוונות, זקוקים העובדים לכישורים בסיסיים וכלליים ככל הניתן - פתרון בעיות, מיומנויות תקשורתיות, ניסוח טיעונים והסקת מסקנות – כישורים הכרחיים בכל העבודות למיניהן, ובמגוון רחב של התמחויות (OECD, 2000).

בהתאם, ההנחה היא כי והפיכתם של מסלולי הלימוד המקצועי לכלליים, תהליך הפוך להתמקצעות, מכינה את בני הנוער בצורה טובה יותר לשינויים הרבים והתכופים בשוק העבודה. בנוסף לכך, היא מאפשרת להם הזדמנויות גדולות יותר לבחור קריירה מקצועית ממקום בוגר ומוכן יותר. בהתאם, בכמה מדינות ניתן לראות צמצום במספר מסלולי ההכשרה, כאשר במקום בהתמחות בכיוון הכשרה אחד מסוים, מסלולים אלו מתאפנים בתחומי לימוד נרחבים.

כך למשל, בין אמצע שנות ה-80 לאמצע שנות ה-90 של המאה הקודמת, פינלנד, נורווגיה ושבדיה צמצמו באופן משמעותי את מסלולי ההכשרה בתיכונים המקצועיים. הונגריה אף היא הכניסה רפורמות דומות. בפינלנד, מספר התכניות המקצועיות-חינוכיות צומצם מ-650 תחומי לימוד תעסוקתי ל-25 תכניות לימוד בסיסיות בשנה הראשונה לאחר שנות חינוך החובה. ואילו בנורווגיה, הרפורמה שהועברה ב-1994 צמצמה את מספר קורסי הלימוד הבסיסיים מ-109 ל-13, עשרה מתוכם קורסים מקצועיים.

יתרונה הגדול של השיטה הוא, כאמור, בכך שאוכלוסיית הצעירים מוכנה בצורה טובה יותר למגוון רחב של מקצועות, כאשר ההתמחות עצמה נדחית לשלב שבו הם מוכנים יותר לבחור לעצמם קריירה מקצועית. בנוסף, הכשרה מקצועית רחבה הופכת אותם לעובדים רב-מקצועיים, המוכנים בצורה טובה יותר ללמידה עתידית.

חסרונה הגדול של השיטה נעוץ בכך שתכניות כלליות, לרוב, מכינות את הצעירים בצורה פחות טובה לעבודה במקצועות ספציפיים. בהתאם, המעבידים נאלצים להשקיע יותר בהכשרתם של עובדים אלו עם כניסתם למקום העבודה עם תום השלמת לימודיהם. דבר זה מעלה בעיה במיוחד בארגונים קטנים, העוסקים בפעילות כלכלית מסורתית, בהם מוערכים העובדים על פי המידה שבה כישוריהם תואמים את הצרכים המיוחדים והמסוימים של הארגון.

■ שילוב לימודים עיוניים ומקצועיים

מגמה נוספת בולטת בשנים האחרונות היא שילובים שונים בין הלימודים העיוניים ללימודים המקצועיים, כאשר הן ההכשרה הניתנת בבתי ספר מקצועיים והן במסלולי החניכה מציידת בני נוער בכישורים/עיוניים/בסיסיים בד בבד עם יצירתם של יסודות ללימודי התמקצעות המשכיים בתום מסלול החניכה או תכנית הלימודים במסלול המקצועי בבית הספר. מדובר בתופעה הולכת ומתפתחת שבה אחוזים הולכים וגדלים של חינוך עיוני נכלל במסלולי החינוך המקצועי במדינות כגון שבדיה ונורווגיה. גישה נוספת לצמצום הדיכוטומיה בין החינוך העיוני למקצועי מתבססת על מודולריות (modularization) המאפשרת לתלמידים לבחור במודולות עיוניות ומקצועיות. בריטניה ופינלנד הן דוגמאות

למדינות שבהן שיטת המודולריות הוכנסה עם הצהרה גלוייה לאינטגרציה בין החינוך העיוני למקצועי. באיים הבריטיים מדובר בשתי אסטרטגיות שונות: בבריטניה ובולס, קשרים בין מסגרות לימודים מקצועיות ועיוניות מצופים ליצור את הגשרים בין שני המסלולים הללו, ואילו בסקוטלנד, פותחה מערכת מאוחדת של לימודים עיוניים ומקצועיים תחת קורת גג אחת.

בעיתיות השיטה: הנסיונות לשילוב חינוך עיוני ומקצועי שבהם יוזמת השילוב מוטלת על התלמיד עצמו עשויים ליצור מספר בעיות. כך למשל, קורה שלעיתים ברשותו של בית הספר ציוד מקצועי ומשאבים מצומצמים שאינם מאפשרים בחירה מגוונת של מקצועות. כמו כן, לעיתים, ציפיות המעסיקים או האוניברסיטאות אינן מעודדות שילובים מאין אלו, דבר העשוי להרתיע תלמידים מלבחור בהם. במצב זה, יטו התלמידים המוצלחים יותר לבחור בחינוך עיוני/כללי המכוון ללימודים גבוהים, או, במדינות בעלות מסורת ארוכה של מסלולי הכשרה מקצועית, יתמקדו יותר בהשגת רמה גבוהה של מקצועיות בשוק העבודה באמצעות תגבור לימודיהם המקצועיים. ואכן, למשל, כ-60% מהתלמידים שהשתתפו בתכנית נסיונית שאפשרה שילוב בין חינוך מקצועי לעיוני בפינלנד לא השתמשו בשילוב הזה; 20% מכלל התלמידים שהשתתפו בניסוי בחרו קורסים מתכניות לימודים בבתי ספר אחרים; 6% מהתלמידים במסלולי הלימודים המקצועיים בחרו לעבור את בחינות הבגרות, ורק 2% מכלל התלמידים במגמות עיוניות קיבלו הסמכה עיונית ומקצועית משולבת (OECD, 2000). ממצאים אלו מצביעים על כך שהאינטגרציה בין חינוך עיוני למקצועי איננה יכולה להיות נתונה לבחירתם האישית של תלמידים כל עוד מנוגד הדבר לדרישות ההכשרה של מסלולים על-תיכוניים / אקדמאיים ושל שוק העבודה.

▪ התמחות כפולה

נסיונות מוצלחים לשילוב חינוך עיוני, תאורטי, עם החינוך המקצועי ניתן לראות במסלולי ההתמחות הכפולה שקיימים, למשל, באוסטריה, צ'כיה ובהונגריה. מסלולים אלו מכינים את התלמידים לכניסה לשוק העבודה כשהם מצוידים בכישורים טכניים/מקצועיים, מצד אחד ומהצד האחר עומדים בתנאי קבלה למסלולי לימודיים על-תיכוניים/עיוניים. כך למשל, כ-20% מכל מחזור בוגרי תיכון מסיימים מסלול לימודים זה באוסטריה, וקרוב ל-40% מסיימים אותו בצ'כיה ובהונגריה (OECD, 2000).

בעיתיות השיטה: תכניות אלו מכילות הרבה פחות מקצועות עיוניים מאשר המסלול העיוני הרגיל, המכין את התלמידים למבחני הכניסה לאוניברסיטאות. בעוד שהן מספקות הכשרה כפולה עבור עבודה ולימודי המשך, לעיתים קרובות תכניות מסוג זה אינן מצליחות ליצור אינטגרציה בין החינוך העיוני למקצועי.

מעבר לזה, ככלל, ניתן לומר כי הרחבת הגמישות והפתיחות במסלולי ההכשרה והלימודים למיניהם עשויה להסתכם במחיר של הורדת רמת האיכות ורמת השקיפות של מערכות החינוך וההכשרה המקצועית, בד בבד עם הגדלה של אי השוויון, לעיתים סמויה ולא בולטת לעין. נוסף לכך, מערכות חינוך והכשרה המקדמות מסלולי לימוד בהם התלמידים בוחרים בעצמם את תכנית הלימודים שלהם, עשויות לא להתאים לכל הצעירים. הסיבה לכך היא שלא תמיד מובן וברור שאכן צעירים יכולים לבחור את מסלול הלימודים המתאים ביותר עבורם, אלא אם כן הם נעזרים במערכת מידע ברמה גבוהה ביותר ביחס למגמות הביקוש ומיומנויות נדרשות וכן על ידי ייעוץ וליווי צמודים לגבי השימוש במידע זה.

מודלים המשלבים לימודים ועבודה

צריך כאן פתיח המקשר בין החלק הקודם לחלק זה - מה הקשר של המודלים האלה

לרפורמות עליהן דיברת קודם?

התנסות בעבודה במהלך שלב המעבר מלימודים לתעסוקה עשויה להיות בעלת השלכות מרכזיות לאפנים בהם צעירים ימצאו את דרכם בשוק העבודה בעתיד. כך למשל, מחקרים מצביעים על כך שבמדינות שבהם מספר ניכר של בני נוער משתתפים בשוק העבודה, אחוז הצעירים המועסקים גבוהה יותר מאשר בארצות בהם פחות בני נוער משתתפים בו. מבין ארצות אירופה - דנמרק, שוויץ ובריטניה, מתאפיינות באחוזי השתתפות גבוהים של בני נוער בשוק העבודה ובתוצאות תעסוקתיות טובות עבור צעיריה.

לימודים ועבודה יכולים להשתלב במספר אפנים, וביניהן:

- חניכות המתבססת על הסכמים בין מסגרות חניכה המוקמות על ידי הממשלות, ארגוני מעסיקים, ובמקרים השכיחים ביותר – אגודים מקצועיים;
- מגוון של תכניות עבודה מובנות והמאורגנות על ידי בתי הספר;
- משרות חלקיות שאינן קשורות בהכרח לתחום הלימוד של התלמיד.

ברוב הארצות ניתן למצוא יותר ממסגרת אחת כאשר קיים שוני ממדינה למדינה באופי המסגרת, המבנה הארגוני ובמטרותיה.

■ חניכה

תכניות החניכה למיניהן כוללות חוזה מוסכם בין המעסיק ובין החניך באמצעותו מקבל המתלמד את סטטוס המועסק. מאחר ותכניות אלו נועדו לצייד את התלמיד הן במיומנויות ידע עיוניות והן במיומנויות מקצועיות. חוזה החניכה כולל בתוכו את מחויבות התלמיד להשתתף בלימודיים התיכוניים הכלליים במהלך תהליך התמחותו. עם זאת, לרוב, זמן

שהות התלמיד במסגרת החניכה רב יותר מאשר הזמן המוקדש לשהותו בכיתה, ולמרות זאת, לרוב, הוא אינו מתוגמל בשכר על עבודתו. תכניות אלו שכיחות ביותר בשוויץ, גרמניה, אוסטרליה, דנמרק ונורווגיה, והן מיועדות לשרת מספר מטרות:

- לפתח מיומנויות וכישורים הנחוצים לעובד הצעיר בכדי להפכו לעובד מיומן;
- לסייע בפיתוחו האישי והחברתי של התלמיד בתור עובד;
- לספק כוח אדם יצרני למעסיקים.

יותר מ-50% מהצעירים בגרמניה משתתפים בתכנית חניכה כלשהי והמעסיקים מחדשים את חוזה העבודה של כ-90% מהם בתום סיום מסלול החניכה. במובן זה, מסלול זה פותח בפני הצעירים אפשרויות לתעסוקה מיומנת, המעניקה תגמולים גבוהים שאינם מתאפשרים להם במדינות אחרות החסרות מערכת ארצית רבת-היקף של מסלולי חניכה (Marsden & Ryan, 2001).

החינוך המקצועי בדנמרק משלב, לרוב, לימודים בקולגים למסחר או לתעשייה ועבודה במקומות תעסוקה, המובילים להתמחות באחד מתוך כמעט 90 מקצועות ועיסוקים (OECD, 1999). במסגרת מסלול החניכה תפקידם העיקרי של המוסדות להשכלה על-תיכונית הוא להכין את התלמידים לבחינת הסיום במקצוע שאותו רכשו וכן לספק לשוק העבודה כוח עבודה מקצועי. למרות שהאחריות להכנת התלמידים לבחינת הסיום היא משותפת לבתי ספר ולמעסיקים, ניתן יהיה לומר כי עיקרה היא בידיהם של המעסיקים. זהו מאפיין מפתח של מערכת החינוך המקצועית הדנית, בה הכוח המניע העיקרי הוא המעסיקים והאיגוד המקצועי ולא דווקא מוסדות החינוך המקצועי. למעשה, המעסיקים והאיגוד המקצועי הם אלו הקובעים את גבולות העיסוק, את תכני ההכשרה, הדרישות מהעובד ואת התגמול שיינתן לעובד שעמד בהצלחה בבחינות לתפקיד.

בשנת הלימודים הראשונה במסגרות החינוך המקצועי, התלמידים אינם עובדים בשוק החופשי אלא נחשפים למגוון תחומי עיסוק כדרך לגיטטיים תחומים אפשריים לבחירה. בשנים שלאחר מכן משלבים התלמידים למידה בכיתה עם עבודה. הלימודים בכיתה נועדו לספק לתלמיד לימודים כלליים, כמו גם לתמוך בידע שנדרש לו במקום העבודה.

ככלל, מתקיימת שונות גדולה בין מדינות בכל הקשור לתנאי כניסה למסגרת חניכה, משך חוזה העבודה והאיזון בין תקופות העבודה לבין תקופות לימודים (Bertrand בתוך OECD, 2000). לדוגמה, באוסטרליה ובשוויץ הגישה למסגרת חניכה ניתנת, בעיקר, באמצעות גיוס תלמידים על ידי המעסיקים. מנגד, בדנמרק רק 30% מהחניכים נכנסים למסגרת חניכה באופן זה, כאשר רובם עושים את דרכם לתכנית באמצעות תקופת לימודים בסיסית והכשרה בקולג' מקצועי. וגם, בעוד שבאוסטרליה ובשוויץ משך החניכה הוא בדרך כלל בין

שנתיים לארבע שנים, בדנמרק מדובר לאורכים הנעים בין שנה עד ארבע וחצי שנים, עם ממוצע של שלוש - ארבע שנים. זאת ועוד, באוסטריה ובשווייץ ב- 70% מתקופת החניכה עובדים החניכים בתוך החברה או העסק, כאשר הם מגיעים לבית הספר יום וחצי בשבוע. ואילו בדנמרק מקובל שהחניכים יעברו את שנתם הראשונה לחניכה בקולג', ובשנים לאחר מכן להגיע ללימודים בקולג' מס' שבועות כל פעם באופן מרוכז. ולבסוף, החניך הנורווגי נמצא בשנתיים הראשונות בתכנית במסגרת בית הספר ובשנתיים הבאות שוהה בתוך הארגון.

▪ מסגרת עבודה המוסדרת על ידי בית הספר

מסגרת זו מכילה מגוון רחב של דרכים בהן יכולים בני נוער לשלב חינוך עם זמן עבודה, כאשר המאפיין המשותף של הדרכים הללו הוא שבית הספר מסדיר את מקומות העבודה. העבודה עשויה להיות מפוקחת במשותף על ידי המעסיק ומחנך הכיתה או איש קשר אחר מתוך בית הספר, ובניגוד למסגרת החניכה, לרוב גם מתוגמלת בשכר.

ההתנסות בעבודה משתנה בהתאם לפרמטרים הבאים: גיל המשתתפים בתכנית, מטרות התכנית, משך התכנית, הקשרים הארגוניים והלימודיים בין בתי הספר ומקום העבודה, והמידה בה התכנית מהווה חלק מתכנית הלימודים הרגילה או שהיא בבחינת תוספת אליה. כמה מהמאפיינים המשותפים לכלל המסגרות הללו כוללים: שילוב של מסלול עיוני ומקצועי, משכי זמן קצרים של שהות במקומות עבודה המספקים הזדמנויות קצרות יחסית להכרות עם עולם העבודה. מסגרות מסוג זה ניתן למצוא בתכניות לימודים על-תיכוניות באוסטריה, פינלנד והונגריה. בשבדיה, למשל, מסגרת הלימודים המקצועיים שנקבעה ב-1996 דורשת ששליש מזמן התלמיד במסלול זה יוקדש לעבודה.

קיימים מספר הבדלים משמעותיים בין מסגרות של עבודה המוסדרות על ידי בתי הספר מצד אחד, ומסגרות חניכה, מהצד האחר. כך למשל, מסגרות החינוך המוסדרות על ידי בתי הספר נעדרות קשר חוזי בין המתלמד ובין המעסיק, וכן קיים קשר חלש יותר בין לימודיו הבסיסיים של התלמיד ובין הנושאים אותם הוא לומד במקום עבודתו (Stern, Finkelstein, Stone, Latting, & Dornsife, 2000, OECD). נוסף לכך, מסגרות אלו מתאפיינות בהעדר מעורבות ארגונית בתכנון ובניהול התכניות מצד ארגוני מעסיקים וועדים מקצועיים, וכן בהעדר תעודה מקצועית מוכרת. בשונה ממסגרת חניכה, שבה התכנית הבסיסית ובקרת האיכות נעשית באופן בלעדי בתוך הארגונים התעשייתיים למיניהם, הרי שבדרך כלל מסגרות העבודה המוסדרות על ידי בתי ספר ותכניות דומות אחרות הן פרי היוזמה של מסגרות חינוכיות, והן מיושמות באמצעות שיתופי פעולה עם מסגרות עבודה יחידניות/אינדיבידואליות.

מעבר לכך, האפשרויות השונות של התנסות במסגרת עבודה מתאפיינות בשונות גדולה בדרישות בית הספר והארגון העסקי, כמו גם בחלוקת העלויות בין מקום העבודה והמתלמד. בקצה האחד של הסקלה ממוקמות תכניות המעניקות בחירה מצומצמת למדי ביחס למשך זמן שהות המתלמד במסגרת התעסוקה, המתאפיינות בזמני עבודה יחסית קצרים, והמתמקדות בהקניה של כישורי תעסוקה בסיסיים. מאידך, בקצה השני של הסקלה ממוקמות תכניות החניכה למיניהן שבהן נבחר התלמיד החניך על ידי החברה/בית העסק, ושבהן הוא מבלה זמן ניכר מזמנו במקום העבודה והמיומנויות הנלמדות בהן ממוקדות ועשויות להתאים לעיסוק ולמגזר מסוימים.

▪ **עבודות במשרה חלקית**

עבודות במשרות חלקיות מאפשרות לתלמידים לשלב לימודים ועבודה בדרך לא פורמלית ולא מאורגנת על ידי מסגרות תעשייתיות או לימודיות למיניהן. ברוב המקרים לעבודות אלה אין קשר לתכנית הלימודים של התלמיד, כאשר המניע השכיח ביותר לכניסה למסגרת מסוג זה הוא הרצון להרוויח כסף, לעיתים, מתוך צורך לסייע בפרנסת המשפחה, יחד עם גורמים מוטיבציוניים נוספים כגון רצון לעצמאות, ההנאה הקשורה בעבודה וכן שיפור הסיכויים לקבלת עבודה טובה יותר בתום מסגרת הלימודים. סקר כוח העבודה בדנמרק ובבריטניה מראה כי בין 30-40% מסך בני הנוער משלבים לימודים עם עבודה. התופעה נפוצה פחות באוסטריה, צכיה, בלגיה, צרפת, יוון, איטליה, ספרד וגרמניה.

5. תרומות התוכניות, גורמי הצלחה וקשיי יישום

בפרק זה יפורטו התרומות העיקריות של תוכניות מעבר לעולם העבודה, המתקיימות הן בתוך בית הספר והן מחוצה לו, וכן יוצגו גורמי ההצלחה ואי-הצלחה שלהם וקשיים ביישום.

5.1 תרומות התוכניות

לפי מחקרי ההערכה של תוכניות ליצירת רצף בין ביה"ס ועולם העבודה (Jekielek et al., 1999; Walker, 1997; Walker & Jurich, 2002), ומחקרי הערכה של תוכניות לקידום תעסוקה של נוער בסיכון, תוכניות אלה תורמות הן לבני הנוער המשתתפים בהן, והן לקהילה בה הן פועלות. להלן יפורטו תרומות אלה וכן תחומים בהם, לפי מחקרי ההערכה, לא נמצאו תרומות.

תרומות התוכנית לבני הנוער המשתתפים בהן

בחינה של תרומת התוכניות לבני הנוער המשתתפים בהן מעלה כי בני הנוער נתרמים הן במישור המקצועי, הקשור לעולם העבודה, הן במישור ההשכלתי והן בתחומים הקשורים לרווחתם הכללית.

תרומות במישור המקצועי

- טיפוח עניין בהובלת קריירה – תוכניות אלה עזרו להעלות את העניין בהובלת קריירה, לקדם מודעות לאפשרויות קריירה, לטפח את העניין של התלמידים בטכנולוגיה ולעודד תכנון קריירה בקרב תלמידי תיכון.
- הזדמנויות העבודה שהתלמידים מקבלים דרך התוכנית (בבית הספר ומחוצה לו) הן באיכות גבוהה יותר מהעבודות שיכלו למצוא בכוחות עצמם.
- מגוון התעסוקות האפשריות גדול יותר.
- בני הנוער עובדים בתחום העיסוק שמעניין אותם.
- בתוכניות בבית הספר שמטרתן ליצור רצף בין הלמידה לעולם העבודה הוכח שהתלמידים משקיעים זמן רב יותר בלמידה וביישום של כישורים במקום לעסוק בעבודת ייצור רגילה.

תרומות במישור ההשכלתי

- שימת דגש על כישורים אקדמיים – בתוכניות השכלה מקצועיות מסורתיות תלמידים נטו לקחת את המינימום הנדרש מתוך המקצועות העיוניים. התוכניות המתוארות כאן מעודדות תלמידים במסלולים מקצועיים להשתתף ביותר קורסים עיוניים, במיוחד מתמטיקה ומדעים.
- התוכניות בבתי הספר מצליחות להפחית את שיעורי הנשירה ואת שיעור ההיעדרויות מביה"ס.
- התוכניות מפתחות בקרב התלמידים עמדות חיוביות יותר כלפי השכלה.
- התוכניות בבתי הספר מגדילות את השתתפותם של תלמידים במסלולי השכלה על תיכונית.
- לצד התרומות, המחקרים הצביעו על תחומים שלגביהם לא נמצאו ממצאים חד-משמעיים באשר ליכולתן של התוכניות הבית ספריות לתרום בהם: שיפור ההישגים הלימודיים בביה"ס התיכון; קבלת תעודת סיום תיכון או המקבילות לה.

תרומות לרווחתם של בני הנוער

- הידע והניסיון שהתלמידים מקבלים מאפשר להם לקבל החלטות טובות יותר לגבי עתידם המקצועי.
- בתוכנית במסגרת בית הספר תלמידים העידו שבעקבות השתתפותם הם מודעים יותר לתחומי העניין וליכולות שלהם.
- תוכניות לקידום תעסוקה לבני נוער בסיכון חושפות את בני הנוער ליחסים תומכים ומפחיתות התנהגות עבריינית בקרבם במהלך ההשתתפות בתוכנית.
- תוכניות המשלבות פעילויות שלא קשורות רק לעולם העבודה אלא גם כישורי חיים למיניהם המקנות ידע בתחומים שונים למשתתפיהן (כדוגמת ניהול תקציב אישי, ידע אודות קיום יחסי מין אחראיים ובטוחים, כישורי הורות, כישורים חברתיים וכו').
- לא נמצאו ממצאים חד-משמעיים באשר לתרומת ארוכות טווח של תוכניות לקידום תעסוקה לבני נוער בסיכון במספר תחומים כגון התנהגויות בריאותיות ובטיחותיות של המשתתפים; התנהגות עבריינית: מחקרי ההערכה הצביעו על כך שתוכניות תעסוקה מפחיתות התנהגות עבריינית, אך השפעתן נעלמת ברגע שבני הנוער עוזבים את התוכנית; תלות במערכת הרווחה: חלק מתוכניות התעסוקה לא מפחיתות את התלות הזאת בטווח הרחוק. כך לדוגמא, נמצא שבתוכנית תעסוקה לנערות וצעירות שנכנסו להריון, ילדו את ילדן ונשרו מביה"ס (New chance) מרבית הנערות נותרו עניות ותלויות במערכת הרווחה 3.5 שנים לאחר סיום התוכנית, וזאת למרות השיפור במצב התעסוקה שלהן (Bos et al., 1997).

תרומות התוכנית לקהילה

- מחקרי ההערכה של התוכניות מצאו כי הן יכולות לתרום באופנים שונים גם לקהילה בה הן פועלות:
- שיתוף פעולה בין אנשי מקצוע – לדוגמא, תוכניות בבתי הספר עזרו לפתוח ערוץ תקשורת ושיתוף פעולה בין מורים במקצועות עיוניים ומקצועיים ובין מורים בבתי הספר התיכוניים למורים במוסדות העל-תיכוניים. נוצר ערוץ להחלפת מידע ועלו הזדמנויות להעצמה מקצועית של המורים. כמו כן, תוכניות לנוער בסיכון מבוססות על שיתוף פעולה ואיגום משאבים של מספר שירותים לשם מתן מענה כוללני.
 - מעורבות של המעסיקים בתוכניות בכלל ובבתי הספר בפרט – תוכניות המתקיימות בבית הספר יצרו קשר חזק יותר בין המעסיקים ובתי הספר. המעסיקים עובדים עם צוות בית הספר וצוותי התוכניות לנוער בסיכון כדי לפתח את תוכנית הלימודים המקצועית ולספק הזדמנויות עבודה למשתתפים. לפי ועדת BIAC (1999), למעסיקים יש אינטרס מרכזי בפיתוח וביישום מועיל ומוצלח של תוכניות למעבר לעולם העבודה,

מאחר ואלה מאפשרות להם לשפר את מאגר כוח האדם הזמין להם, ובכך מפחיתות את עלויות הגיוס וההכשרה של העובדים.

5.2 גורמי הצלחה ואי-הצלחה בתוכניות תעסוקה לבני נוער

הספרות הגדירה גורמי ההצלחה לצד הגורמים לאי-הצלחה של תוכניות לקידום תעסוקה לבני נוער ושל תוכניות בבית הספר (Jekielek et al., 2002; Walker, 1997; Walker & Jurich, 1999):

גורמי הצלחה עיקריים:

- התמקדות במתן כישורי עבודה בסיסיים – מתמטיקה בסיסית, פתרון בעיות, קריאה ברמה גבוהה יותר, עבודת צוות, תקשורת בין-אישית ורב-לית וכתובה ושליטה במחשב.
- המרכזיות של עבודה בשכר והתמחות כגורם המניע ללמידת כישורי עבודה.
- התנסות תעסוקתית מקצועית אינטנסיבית בארוזים גאוגרפיים ובענפים בהם יש צמיחה במשק, תוך מעורבות פעילה של מעסיקים.
- קשר מתמשך עם מבוגרים המהווים role models – מורים, מעסיקים, חברי קהילה וכד'.
- תמריצים כלכליים והכרה בהישגים.
- ליווי ותמיכה במשתתפים גם לאחר שמצאו מקומות עבודה.

גורמים לאי-הצלחה עיקריים:

- התערבות חד-ממדית שבאה לטפל רק בצורך אחד מתוך כלל הצרכים של בני הנוער.
- התערבויות קצרות טווח או בעלות תדירות נמוכה.
- התמקדות צרה בנקודות החולשה של בני הנוער במקום להתמקד בנקודות החוזק שלהם.
- התעלמות מהחשיבות של המשפחה, קבוצת השווים והקהילה במתן תמיכה וחיזוקים חיוביים לבני הנוער כך שימשיכו להתקדם בתוכנית ומחוצה לה.
- חסמים חקיקתיים.
- השקעה בלתי מספקת בבניית תשתית והכשרה מקצועית של אנשי צוות לתוכניות תעסוקה לבני נוער.

5.3 קשיים שעלו במהלך יישום התוכניות

בסיכומים של מחקרי ההערכה (ר' לעיל) צוינו גם קשיים, חששות ודילמות שעלו במהלך יישום התוכניות. ביחס לתוכניות בבית הספר הועלו הקשיים הבאים:

- קושי רב יותר ביישום ובהטמעת שינויים בתוכנית הלימודים, בתוך בתי הספר (כגון יצירת מגמות המתמחות בנושא תעסוקה מסוים, או שילוב בין הוראה עיונית ומקצועית), בהשוואה לתכנון התפתחות קריירה או פעילויות הקשורות למקום העבודה.
- קושי לקשור בין הפעילויות במקום העבודה לנלמד בביה"ס.
- קיים חשש שהפעילות המבוססת עבודה תבוא על חשבון ההשקעה בלימודים העיוניים.
- קיים חשש שתוכניות אלה ייתפסו על-ידי הורי התלמידים כניסיון להסלילם לכיוון מקצועי. למרות זאת, על-פי ממצאי תוכנית הערכה נמצא שמרבית ההורים ראו בפעילויות המקדמות פיתוח קריירה כמשהו שהוא מועיל עבור התלמידים ולא אמצעי להסללה.

הן ביחס לתוכניות לקידום תעסוקה לנוער בסיכון והן ביחס לתוכניות בבתי הספר עלה שקיים קושי ביצירת תמריצים בקרב מעסיקים להשתתף בתוכנית. כפי שתואר לעיל, מעסיקים ומקומות תעסוקה מהווים צלע הכרחית בהפעלת תוכניות המשלבות השכלה ותעסוקה, ומכאן עולה חשיבות רבה בגיוסם ובשיתופם של מעסיקים רבים ככל האפשר. במחקרי ההערכה צוינו מספר אסטרטגיות בהן נעשה שימוש בתוכניות השונות לצורך גיוס מעסיקים:

- פעולות יישוג (outreach) נרחבות לצורך הרחבת מאגר המעסיקים הקיים. עם זאת, צוין שחשוב להתחיל מהתבססות על קשרים קיימים עם מעסיקים, ורק בהמשך ייזום קשרים עם מעסיקים חדשים.
- התמקדות במעסיקים שחווים צמיחה כלכלית או שמעסיקים כוח אדם מזדקן.
- זיהוי תעשיות שנוטות בד"כ לגייס בני נוער מייד עם סיום בית-הספר התיכון, שכן, מלכתחילה הן פתוחות יותר לרעיון של העסקת עובדים פוטנציאליים.
- התאמת מבנה התוכניות ולוח הזמנים לצרכי המעסיקים.
- התייחסות לשונות בין מעסיקים שונים (למשל, ארגונים גדולים הם בעלי גישה שונה לשוק העבודה ממעסיקים קטנים).
- שיתוף המעסיקים כבר בשלבי התכנון והיזמות של התוכנית, כך שייקחו חלק בעיצובה ובקביעת התכנים והשירותים שהיא תספק.
- השותפות עם המעסיקים צריכה להיתפס על-ידיהם כהדדית, כך שירגישו שגם הם מרוויחים ממנה ושהתרומה איננה חד-כיוונית; עם זאת השתתפותם צריכה להיות הדרגתית כך שבשלבם הראשונים השתתפותם תהיה מינימאלית.

- הגדרת מטרות בהירות לתוכנית ומדד מהימן להתקדמות המשתתפים בה.
- קישור בני נוער בעלי איכות גבוהה ומסוגלות גבוהה למעסיקים.

כדרך למנוע התעוררות של קשיים, הספרות מדגישה את הצורך בפיתוח של קונספט רחב וחזון, הן לגבי סוג הקשר והמעבר הרצויים בין עולם הלמידה ועולם העבודה והן לגבי השתלבות רצויה בעולם התעסוקה של צעירים בעלי כשורים נמוכים. תפיסה רחבה זו תהווה פלטפורמה לפיתוח של תוכניות בתחום. הספרות מצביעה גם על מספר מנגנונים שאמורים להקל על יישום התוכניות בשטח והם:

- שיתוף פעולה בין המערכות השונות בהן בני נוער לוקחים חלק – חינוך, תעסוקה, רווחה, שירותים קהילתיים ואף מערכת המשפט, כדי ליצור מערכת שירותים מקיפה ומועילה עבורם, תוך איגום משאבים בצורה יצירתית.
- כאמור, שיתוף מעסיקים מתחילת התהליך: החל מתכנון התוכניות וכלה בהשמת בני הנוער בעבודה.
- פיתוח קרן להכשרה כדי לחזק את יכולתם של ארגונים העובדים עם בני נוער וכדי לפתח הזדמנויות להתפתחות מקצועית של בני נוער עובדים.
- תמיכה בניסיונות שילוב בין תוכניות, כך שהשפעתן תהיה גדולה יותר ועל ידי כך למקסם את המועילות של תוכניות מצליחות.
- עידוד של המשך לימודים באמצעות מוסדות להשכלה על-תיכונית גמישים ופתוחים מבחינת תנאי קבלה ומסלולי לימודים, המציעים מגוון גדול של תכניות השלמה והכנה לבחינות הכניסה גם עבור אלו שלא סיימו את לימודיהם התיכוניים.
- קביעה של חקיקה ממשלתית ותקנות אשר ישמשו כגורם מאפשר ולא חוסם.
- המשך השקעה של הסקטור הציבורי והפרטי בהרחבת בסיס הידע הקיים לגבי הדרך בה בני נוער רוכשים כישורי תעסוקה, מגיעים לעבודות, נשארים מועסקים ולא הופכים למובטלים, ומפתחים קריירה. גישות מבטיחות ומוצלחות צריכות לעמוד לבחינה ולהיות מיושמות בצורה נרחבת יותר.

6. סיכום: מאפיינים ייחודיים וקווי דמיון בין התכניות בארה"ב

ובמדינות ה-OECD

אולי כדאי לעשות כאן את ההפרדה בין תוכניות לנוער בסיכון לבין תוכניות בתוך בית הספר

סקירה זו התייחסה לדוגמאות שונות של מעבר מבית הספר אל עולם העבודה בארצות הברית ומדינות מקבוצת ה-OECD. לצד המאפיינים הייחודיים של כל מערכת קיימות גם נקודות דמיון לא מעטות ביניהן. למשל, הן בדוגמאות שהוצגו מארצות הברית והן באלה ממדינות ה-OECD ניתן מקום רחב היקף למודלים שונים המשלבים לימודים ועבודה. שנית, קיימת השקעה מרובה בפיתוח קשרים בין מעסיקים פוטנציאליים לבין מערכת החינוך הן לפיתוח והן ליישום של תוכניות מעבר לעולם העבודה. שלישית, קיימים מאפיינים דומים בתכניות המיועדות לבני נוער בסיכון, כגון כוללניות, ליווי ומעקב ארוכי טווח לעיתים באמצעות מנטורים מהקהילה העסקית ותכניות אישיות.

כאמור, לצד הדמיון קיים גם שוני. לדוגמא, בעוד שתכניות החניכה בארצות הברית מלוות בשכר, באירופה, לרוב, החניכים אינם מקבלים שכר עבור עבודתם. מאפיין יחודי נוסף לארצות הברית, שהוא מינורי בארצות אירופה ויפן, הוא שאוכלוסיית האמהות הצעירות (מתחת לגיל 18), מהוות חלק לא מבוטל ממשתתפות התכניות המיועדות לנוער בסיכון. עבורן "נתפרות" תכניות המעניקות עזרה בהסעות, שמירה על ילדים, וסיוע כספי.

כמו כן, בעוד שבארצות אירופה דגש רב ניתן על תכניות חניכה למיניהן, בארצות הברית, מעבר לתכניות חניכה, מתקיים מגוון רחב של תכניות בהן בית הספר הוא המתווך בין תלמידיו ובין מקומות ההשמה. הבדל נוסף נעוץ במטרותיהן של תכניות המעבר. למשל, בעוד שהתכניות בארצות הברית מדגישות מרכיבים נוספים למרכיב הלימודי - הקנייה של כישורי חיים למיניהם כגון עבודת צוות, עמידה בלוחות זמנים וכו', וכן יצירת תרבות חיובית של קבוצת השווים המבוססת על גאווה ותחושת שייכות – התכניות האירופאיות וביפן מתרכזות בעיקר בהקניית כישורי עבודה, עם הרבה פחות דגש על פיתוח של כישורי חיים. בנוסף לכך, קיים גם הבדל במטרות התכניות המיועדות לבני נוער בסיכון. ככלל, נראה כי בעוד שבארצות הברית הדגש הוא על רכישת השכלת יסוד, פיתוח כישורי עבודה וכישורי חיים במסגרות אלטרנטיביות למערכת החינוך הרגילה, התכניות האירופאיות מכוונות בראש ובראשונה להחזיר את בני הנוער הנושרים למערכת החינוך הרגילה לשם לקבלת זכאות לתעודת בגרות.

נספח א': פירוט תוכניות תעסוקה לבני נוער בסיכון בארה"ב

להלן יובא סיכום של המרכיבים העקריים של שמונה תוכניות תעסוקה מרכזיות, הקיימות בארה"ב עבור בני נוער בסיכון.

א. **WAY scholarship program** (Walker & Jurich, 1999. pp.62-64)

- מיועדת לבני נוער שהוצאו ממשפחותיהם בשל הזנחה או התעללות ו/או בגלל בעיות התנהגות או בעיות רגשיות חמורות, ומטופלים במרכז טיפול קהילתי בכפר ילדים.
- מתמקדת בהקניית כישורים לבני הנוער ובפיתוח הרגלי עבודה טובים, כך שיוכלו להחזיק ולפרנס עצמם.
- מאחר ונמצא שתוכניות הפועלות בטווח קצר אינן יעילות בהעלאת אחוז המועסקים והעלאת השכר שהם מקבלים בטווח הארוך, פועלת תכנית זו לטווח ארוך, קרי 5 שנים.
- התוכנית, אשר ניתנת במהלך ואחרי הטיפול במרכז המקומי, בנויה מחמישה שלבים שהנער צריך לעבור ושדרכם הוא מתקדם. שלבים 1-3 מתקיימים במרכז הטיפול המקומי. הגישה היא אינדיבידואלית ונבנית סביב שלבי ההתפתחות של המשתתף. בשלב זה, מטרתה העיקרית של התוכנית היא שהנערים יקשרו בין ביה"ס וההצלחה בתחום העבודה, ושהם ילמדו כללי אתיקה בעבודה, במקביל לפיתוחה של תחושת שליטה על חייהם ועתידם. בכל שלב, האחריות והתגמולים עולים במידה והנער רוכש הרגלי עבודה טובים ומבצע את חובותיו כראוי. "סולם" ההתנסות מעוצב כך שיתן לנערים התנסות ישירה עם עבודה (עבודה ללא-שכר, עבודה עם שכר מסובסד, ועבודה שהמעסיק משלם עבורה) ויספק בסיס איתן לעבודה בעתיד. בשלב 4, נערים בני 15 ומעלה יכולים לעבוד במפעלים או בעסקים מקומיים. שלב 5, השלב הגבוה ביותר של התוכנית, נקרא מלגת WAY. עם בחירתם, נשארים מילגאי WAY מעורבים בתוכנית למשך ארבע שנים נוספות אחרי שהם עוזבים את המרכז הטיפולי. שלב זה של התוכנית מתמקד בטווח הארוך שלאחר הטיפול ומעודד את המשתתפים להישאר בביה"ס, לעבוד בעבודה חלקית ולחסוך כסף לצורך לימודים עתידיים או קורס מקצועי.
- מרכיבים עיקריים של התוכנית: ייעוץ ארוך טווח, דגש על הצלחה בביה"ס והתנסות בעבודה, מתן תמריצים לחסכון עתידי, הקניית כישורי חיים ויצירת תרבות חיובית של קבוצת שווים המבוססת על גאווה ותחושת שייכות.
- התוכנית משולבת עם החלק הטיפולי בכפר הנוער, ואיש הטיפול של כל נער ממלא תפקיד מפתח בתוכנית.
- הישגי התוכנית: נמצא שבגיל 21 51% מהמשתתפים שסיימו ביי"ס תיכון לומדים בקולג'; 80% מהמשתתפים בגיל זה סיימו ביי"ס תיכון או השתתפו בתוכנית תעסוקה ורק 9% נשרו מביה"ס. 68% מהמשתתפים עבדו במשך 4 מתוך ה-5 שנים של התוכנית.

ב. Project CRAFT (Walker & Jurich, 1999. pp.104-106)

- תוכנית זו מיועדת לבני נוער עבריינים, השוהים בבתי כלא ובבתי מעצר, ומטרתה להקטין את שיעורי ההידרדרות החוזרת לפשע ולשלב מחדש את בני הנוער בקהילה, על-ידי עבודה פרודוקטיבית ושינוי בגישתם.
- הפרויקט מנוהל על-ידי ארגון הבנאים.
- הפעילויות שנכללו בפרויקט זה היו:
 - א. 210 שעות לימוד בכיתה, שכללו לימודי מתמטיקה הקשורים לתעשייה, אוריינות תקשורת והכנה למבחני GED;
 - ב. 630 שעות של למידה מבוססת עבודה בפרויקטים שונים של בניית מבנים;
 - ג. תעודה הניתנת למי שהשלימו לפחות 420 שעות של לימודים בכיתה או בלמידה מבוססת עבודה;
 - ד. תוכניות מנהיגות ותוכניות לשיפור הביטחון העצמי;
 - ה. כישורי חיים, כולל אתיקה בעבודה, כישורים חברתיים וניהול תקציב;
 - ו. שירותי ייעוץ;
 - ז. עזרה בהשתלבות במקום עבודה;
 - ח. ציוד לעבודה בבניין (קסדה, כלי עבודה וקופסת כלי עבודה) למסיימי התוכנית;
 - ט. שירותי מעקב אחר המשתתפים בתוכנית;
- תהליך המיון למשתתפים בתוכנית כלל ראיונות ושני ימי אוריינטציה. לאחר שלב המיון, המשתתפים עוברים שלב הערכה האורך שבועיים לפני שנקבעת להם תוכנית הלימודים והעבודה. בתקופת ההערכה בוחנים עד כמה המשתתפים הם בעלי מוטיבציה ועניין בתחום עבודת הבניין.
- חברים בארגון הבנאים המקומי משמשים כמנטורים וכמממנים ועוזרים לקשר בין המשתתפים לשירותים להם הם זקוקים, כדוגמת דיור, השלמת השכלה, חונכות וכד';
- הישגי התוכנית: 93% מבני הנוער סיימו את התוכנית; 86% היו מועסקים, חזרו לביה"ס או התגייסו לצבא; 36% הצטרפו לתוכנית חניכה; מקרב בני הנוער שהשתחררו מהכלא או היו במוסדות שיקום, 39% הורשעו בפשעים נוספים – זהו שיעור חזרה לפשע של 26%, בהשוואה לשיעור חזרה לפשע הנע בין 70%-ל-80% במדינה). מבין בני הנוער שחזרו לפשע, 60% עשו זאת בשנה הראשונה שלאחר התוכנית.

ג. JOBSTART (Walker, 1997. pp.70-73)

- תוכנית זו מיועדת לבני נוער נושרים בני 17 עד 21, המגיעים מרקע סוציו-אקונומי נמוך והמתאפיינים בכישורי קריאה נמוכים.
- הפעילויות שהציעה התוכנית:

- א. הקניית כישורים אקדמיים בסיסיים בקצב אישי (לפחות 200 שעות);
- ב. הקניית כישורים תעסוקתיים בכיתה, תוך שילוב בין תיאוריה לעבודה מעשית (לפחות 500 שעות);
- ג. שירותי תמיכה – עזרה בהסעות, בשמירה על הילדים, שירותי ייעוץ, עזרה כספית, הקניית כישורי חיים;
- ד. עזרה במציאת עבודה;

- בפעילות זו אפשרו לבני הנוער להשתלב בעבודה במקביל ללימודים האקדמיים, וזאת בגלל שראו כי בתוכניות אחרות בני נוער איבדו את סבלנותם ונשרו מהתוכנית משום שלא יכלו להתחיל מיד בתוכנית התעסוקה;
- הרחבה של התוכנית כך שתכלול גם מענים לצרכים נפשיים והתפתחותיים של בני הנוער, כדוגמת התפתחות רגשית, ביטחון אישי, דיור, בריאות וכישורים בין-אישיים;

4. YouthBuild (Walker, 1997. pp. 89-92)

- תוכנית זו נועדה לבני נוער מנותקים בגילאי 16 עד 24. המשתתפים בתוכנית היו בעיקר בנים, חסרי תעודת תיכון או GED, בני מיעוטים, מובטלים והגיעו, בעיקר, משכונות מצוקה.
- מטרת התוכנית היא לשפר את חייהם של בני נוער אלה באמצעות הקניית כישורי חיים בסיסיים וכישורי עבודה, תוך שילוב בין עבודה ולימודים במסגרת אלטרנטיבית, כאשר פרט להכנה ל-GED, התכנית העניקה גם שירותי ייעוץ וקורסים לפיתוח מנהיגות.
- הישגי התוכנית: שיעורי הנוכחות בתוכנית היו גבוהים יותר בממוצע בהשוואה לתוכניות אחרות. כמו כן, אחוז גבוה יותר של משתתפים השיגו תעודת GED בהשוואה לתוכניות אחרות, שיעורי נשירה היו נמוכים יחסית, ובוגרי התוכנית הראו שיפור בהתנהגויות חיוביות כמו ניהול זמן (כמה זמן הם מסתובבים בחוץ ובאיזו תדירות הם נשארים ערים אחרי 2 בלילה, שמירה על לוח זמנים של שינה והתעוררות בבוקר, מפגש עם חברים אחרי 12 בלילה והסתובבות עם חברים במהלך היום). כמו כן, נרשמה נטייה למנהיגות חיובית (התנדבות בקהילה, פעילות פוליטית וכד'), דאגה וטיפול בילדיהם (כמה זמן מקדישים לילדיהם, מנסים להוות דוגמה אישית, ובאיזו תדירות משתמשים בבייביסיטר); מוסר, סמים ופשע.

ה. JAG (Jobs for America's Graduates) (Walker, 1997. pp. 106-108)

- תוכנית זו מיועדת לבני נוער בסיכון שהם בסכנה לנשירה מביה"ס, ושנמצאים בפער לימודי של שנה או יותר ביחס לבני שכבתם. מטרת התוכנית היא להבטיח עבודות איכותיות לבוגריה אשר יאפשרו להם לפתח קריירה מצליחה. התוכנית משיגה זאת על-

ידי כך שהיא דואגת להשאר אתם של בני נוער אלה במסגרת ביה"ס עד לסיומו וע"י כך שהיא מקנה להם כישורי תעסוקה לאורך הדרך. למעשה, התוכנית מספקת שירותים במשך 9 חודשים במסגרת ביה"ס, ותשעה חודשים נוספים של מעקב לאחר סיום ביה"ס התיכון, בהם הבוגרים ממלאים דוח חודשי העוקב אחר הסטטוס שלהם.

- רכיבי מפתח בתוכנית:

- א. "מומחה" אשר עובד עם 30-50 בני נוער והוא האחראי הישיר להתקדמותם;
- ב. הפחתת החסמים שעלולים לגרום לנער לא לסיים את ביה"ס, לא לעבוד או לא להמשיך להשכלה או הכשרה גבוהה יותר;
- ג. הנחייה כיתתית בנושא כישורי עבודה, כפי שהוגדרו על-ידי הקהילה העסקית המקומית;
- ד. שיתוף הקהילה העסקית בתהליך;
- ה. שיווק אינטנסיבי של התוכנית בקרב מעסיקים כדי לפתוח הזדמנויות עבודה המובילות לקריירה;
- ו. לפחות 9 חודשי מעקב ותמיכה אחרי סיום בית הספר;
- ז. מעקב ממוחשב אחר תפקוד בוגרי התוכנית ותוצאותיה;
- ח. בנוסף לאלה, JAG מפעילה תוכניות ארוכות יותר שמרחיבות את השירותים לכיתות נמוכות יותר - מאתרות בני נוער בסיכון לנשירה כבר מהכיתה השמינית ועובדת למניעת נשירתם.

הישגי התוכנית: אחוז גבוה סיימו את ביה"ס התיכון, שיעורי תעסוקה גבוהים בקרב הבוגרים ושיעור מובטלים נמוך. למעשה, רק חמישית לא היו מועסקים או לא השתתפו בתוכנית השכלה או הכשרה מקצועית כלשהי לאחר סיום ביה"ס. שליש מהמשתתפים רכשו השכלה נוספת.

1. **Career Beginnings** (Walker, 1997. pp.128-130)

- בתוכנית זו מזהים תלמידי תיכון בעלי פוטנציאל ללימודים בקולג', שהיו הולכים לקולג' אלמלא הציונים הממוצעים שלהם והרקע המשפחתי הכלכלי או ההשכלתי הנמוך ממנו הם מגיעים. על-ידי שילוב של שירותים השכלתיים ותעסוקתיים, תוכנית זו מסייעת לבני הנוער ללמוד בקולג' או להשיג עבודות טובות יותר מאלה שהיו משיגים אלמלא התוכנית. למעשה, התוכנית מספקת ארבעה סוגי תמיכה: מציאת קריירה, העשרה השכלתית, מנטורינג (mentoring) ותעסוקה.
- אוכלוסיית בני הנוער שהשתתפה בתוכנית הייתה תלמידי תיכון בשנת הלימודים האחרונה שלהם, אשר עושים רק מעט יותר מעבר לדרישות האקדמיות המינימאליות בבית-ספרם. מדובר בתלמידים ממוצעים יחסית לבני כיתתם המציגים מוטיבציה ומחויבות אישית מעבר לפעילויות הבית ספריות (שהשתתפו, לדוגמא, בפעילויות בית

הספר או בפעילויות למען הקהילה). מחצית מהמשתתפים היו מרקע כלכלי נמוך, ול-80% מבני הנוער אין הורה עם תעודת קולג'.⁶

• מרכיבי התוכנית:

- א. שיתוף פעולה בין קולג' או אוניברסיטה מקומיים לבין בתי ספר תיכון ציבוריים והקהילה העסקית;
- ב. עבודה בקיץ שבין כיתה י"א לי"ב;
- ג. סדנאות חודשיות במהלך 15 חודשי התוכנית, על מגוון נושאים הקשורים ביכולות תעסוקתיות ובפיתוח קריירה;
- ד. ייעוץ הנועד לסייע לתלמידים לקבל החלטות השכלתיות ותעסוקתיות;
- ה. מנחים מבוגרים מהקהילה העסקית אשר משמשים כ-role models ונפגשים עם בני הנוער בפגישות אישיות בכדי לעזור להם לתכנן את עתידם.

ז. **New Chance** (Bos et al., 1997)

- תוכנית זו מיועדת לנערות שנכנסו להריון בגיל צעיר, ילדו את ילדן ונשרו מביה"ס. מחקרים מראים כי נערות בסיכון אלה, אשר נושרות מביה"ס בשל כניסתן להריון, מהוות את הקבוצה בעלת הסיכון הגבוה ביותר להיות תלויה לטווח ארוך במערכת הרווחה.⁶ כמו כן, גם אם נערות אלה יצאו לשוק העבודה, הן לא ירוויחו שכר גבוה יותר מהקצבה שהן מקבלות ממערכת הרווחה, אלא אם כן ירכשו כישורים מיוחדים.
- זהו פרויקט התנדבותי אשר הוקם באמצע שנות ה-80' בארה"ב, כאשר תופעת האמהות הצעירות החלה להיות יותר ויותר נפוצה, ונועד להגדיל את רווחתן של האמהות הצעירות וילדיהן ולאפשר להן לכלכל את עצמן.
- מחקר מעקב אחר הנערות כעבור 18 חודשי השתתפות הראה עליה באחוז הנערות שרכשו תעודת GED, שימוש רב יותר בגני ילדים מאיכות טובה ושיפור קל בכישורים ההוריים. מנגד, נמצא כי 80% מהנערות עדיין היו נתמכות רווחה. כמו כן, נמצא שיעור גבוה של הריונות חוזרים בקרב הנערות והשתתפות לא רציפה בתוכנית. הראיונות עם הנערות חשפו חלק מהגורמים לכך: הריונות בלתי רצויים, חוסר יציבות במקומות העבודה שנמצאו, אמביוולנטיות של הנערות לגבי מידת האיזון בין מחויבותן למשפחה לבין העבודה ומידת התמיכה של משפחת הנערה ובן-זוגה ברצונה להתפתח ולצאת לעבוד.

⁶ תוכניות נוספות לאמהות צעירות בגילאי ביי"ס, לגביהן לא ניתן פירוט בדוח זה: Learning, Earning, Parenting (Walker, 1997, pp.74-75) (LEAP) Project Redirection, (Walker, 1997, pp.82-84).

- מחקר נוסף שעקב אחר הנערות כעבור 42 חודשים, כאשר היו בנות 22 במוצע, לא הראה שיפור משמעותי במצבן של נערות אלה בהשוואה למצבן של נערות בעלות אותם מאפיינים שלא השתתפו בתוכנית.
- ממצאי מחקר ההערכה מצביעים על החשיבות של מניעת הקונסטלציה של עוני, כישלון במערכת החינוך והבאת ילדים מחוץ לנישואין בגילאים צעירים.

ח. Job Corps (D'Amico et al., 2000; Walker, 1997. pp. 67-69)

- תוכנית הכשרה ותעסוקה שמפעיל משרד העבודה בארה"ב במספר רב של רשויות מקומיות לצעירים בגילאי 16-24 מרקע סוציו-אקונומי נמוך, שמרביתם לא סיימו ביי"ס תיכון.
- באמצעות קיומו של מגוון רחב ומקיף של שירותים הניתנים בצורה מתואמת ומאורגנת תחת קורת-גג אחת, מעניקה התוכנית מענים לחסמים בהם נתקלים בני נוער אלה בשוק העבודה.
- השירותים שמספקת תוכנית זו כוללים: מבחן כניסה לצורך אבחון רמת הקריאה ורמת המתמטיקה של המשתתפים; השלמת השכלה בסיסית, כולל קריאה, מתמטיקה; תעודת GED; חינוך לבריאות; הורות; מבוא למחשבים ולימודי תיאוריה; חינוך מקצועי בהתאם לכישורים של הנערה; תוכניות על רב-תרבותיות ויחסים בתוך קבוצה; ייעוץ ושירותי תמיכה; מעקב סדיר אחר התקדמות התלמיד; תוכניות מנהיגות וכישורי חיים; התנסות בעבודה; תוכניות בילוי ופנאי; עזרה במציאת עבודה.
- בנוסף לשירותים אלה, מספקת התוכנית שירותי תמיכה שונים: עזרה בשמירה על הילדים, מתן הלוואות, ארוחות, דמי-כיס וביגוד, שירותי בריאות.
- התוכנית אוסרת על קיומן של תופעות אלימות או שימוש בסמים ובאלכוהול.

רשימת מקורות

כהן-נבות, מ., אלנבוגן-פרנקוביץ, ש., ריינפלד, ת. 2001. **הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני הנוער**. דוח מחקר שמוגש לוועדה לקידום מעמד הילד, של כנסת ישראל. ג'וינט-מכון ברוקדייל. ירושלים.

BIAC – Business and Industry Advisory Committee to the OECD. 1999. **BIAC Statement to the OECD Conference "Preparing Youth for the 21st Century"**. Washington, D.C.
www.biac.org

Bistocchi, T.J., Rockafellow, D. 2003. **What is School to Work?** New Jersey School Boards Association.
http://www.njsba.org/members_only/publications/school_leader/jaug1.html

Bos, J., Polit, D., Quint, J. 1997. **New Chance – Final Report on Comprehensive Program for Young Mothers in Poverty and Their Children**. MDRC.
<http://www.mdrc.org/publications/145/execsum.html>

D'Amico, R., Kimball, M., Midling, M., Smith, P.L., Bruno, A.L., Johnson, M.L. 2000. **Evaluation of the School-to-Work Out-of-School Youth Demonstration and Job Corps Model Centers**. Center for Human Resources, Brandeis University.

Hannan, D.F., Raffe, D., Smyth, E. 1996. **Cross-National Research on School to Work Transitions: An Analytical Framework**. OECD.
<http://www.oecd.org.il>

Hershey, A.M., Silverberg, M.K., Owens, T., Hulsey, L.K. 1998. **Focus for the Future: The Final Report of the National Tech-Prep Evaluation**. Mathematica Policy Research, Inc: Princeton, NJ.
<http://www.mathematica-mpr.com>

Jekielek, S., Cochran, S., Hair, E. 2002. **Employment Programs and Youth Development: A Synthesis**. Child Trends. Washington, D.C..
www.childtrends.org/files/employment_programs_and_youth_development.pdf

Kazis, R., Kopp, H. 1997. **Both Sides Now: New Directions in Promoting Work and Learning for Disadvantaged Youth – A Report to the Annie E. Casey Foundation**. Jobs for the Future, Boston.

Law, C., Knuth, R.A., Bergman, S. 1992. **What Does Research Say About School- to-Work Transition?**. NCREL, Oak Brook.
http://www.ncrel.org/sdrs/areas/stw_esys/7sch2wrk.htm

Lerman, R. I. 2000. **Improving Career Outcomes for Youth: Lessons from the U.S. and OECD Experience**. The Urban Institute, Washington, D.C.

Miller, C., Bos, J.M., Porter, K.E., Tseng, F.M., Doolittle, F.C., Tanguay, D.N., Vencill, M.P. 2003. **Working With Disadvantaged Youth – Thirty-Month Findings from the Evaluation of the Center for Employment Training Replication Sites.** Manpower Demonstration Research Corporation (MDRC), New-York.

<http://www.mdrc.org/>

OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development). 1999. **Thematic Review of the Transition from Initial Education to Working Life – Denmark – Country Note.**

www.oecd.org

OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development). 2000. **From initial education to working life: Making transitions work.** Education and skills. Paris: OECD Publications Service.

OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development). 2000. **From Initial Education to Working Life – Making Transitions Work.** France.

<http://www.oecdbookshop.org/oecd/display.asp?sf1=identifiers&st1=912000021P1>

OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development), CPRN (The Canadian Policy Research Networks). 2005. **From Education to Work – A Difficult Transition for Young Adults with Low Levels of Education.**

<http://www.cprn.com/en/doc.cfm?doc=1252>

Pedraza, R.A., Pauly, E., Kopp, H. 1997. **Home-Grown Progress: The Evolution of Innovative School-to-Work Programs.** Manpower Demonstration Research Corporation (MDRC), New-York.

<http://www.mdrc.org/>

Saddler, S. 1998. Factors that Predict Employment for High School Dropouts, A Thesis in Workforce Education and Development. In Walker, J.D., Jurich, S. (Eds.). 1999. **MORE Things That DO Make a Difference for Youth: A Compendium of Evaluations of Youth Programs and Practices, Volume II.** Washington, DC: American Youth Policy Forum.

<http://www.aypf.org/publications/compendium/comp02.pdf>

Ryan, P. (2001). The school-to-work transition: A cross-national perspective. **Journal of Economic Literature**, 39, (1), 34 – 92.

US Department of Labor. 1991. **What Work Requires of Schools: A SCANS Report for America 2000.**

<http://wdr.doleta.gov/SCANS/whatwork/whatwork.pdf>

Walker, J.D. (Ed.). 1997. **Some Things DO Make a Difference for Youth: A Compendium of Evaluations of Youth Programs and Practices.** Washington, DC: American Youth Policy Forum.

<http://www.aypf.org/publications/compendium/comp01.pdf>

Walker, J.D., Jurich, S. (Eds.). 1999. **MORE Things That DO Make a Difference for Youth: A Compendium of Evaluations of Youth Programs and Practices, Volume II.** Washington, DC: American Youth Policy Forum.

<http://www.aypf.org/publications/compendium/comp02.pdf>